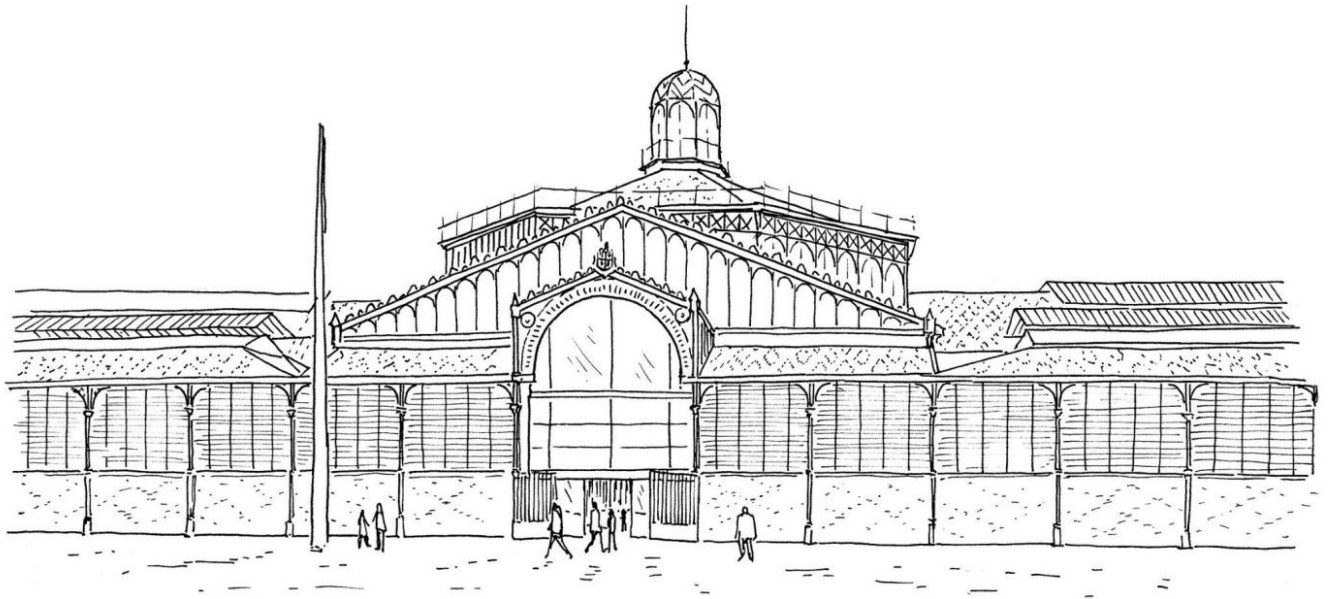

Projecte MUHBA EL BORN 2024-2026

Dossier inicial

27 de febrer de 2024

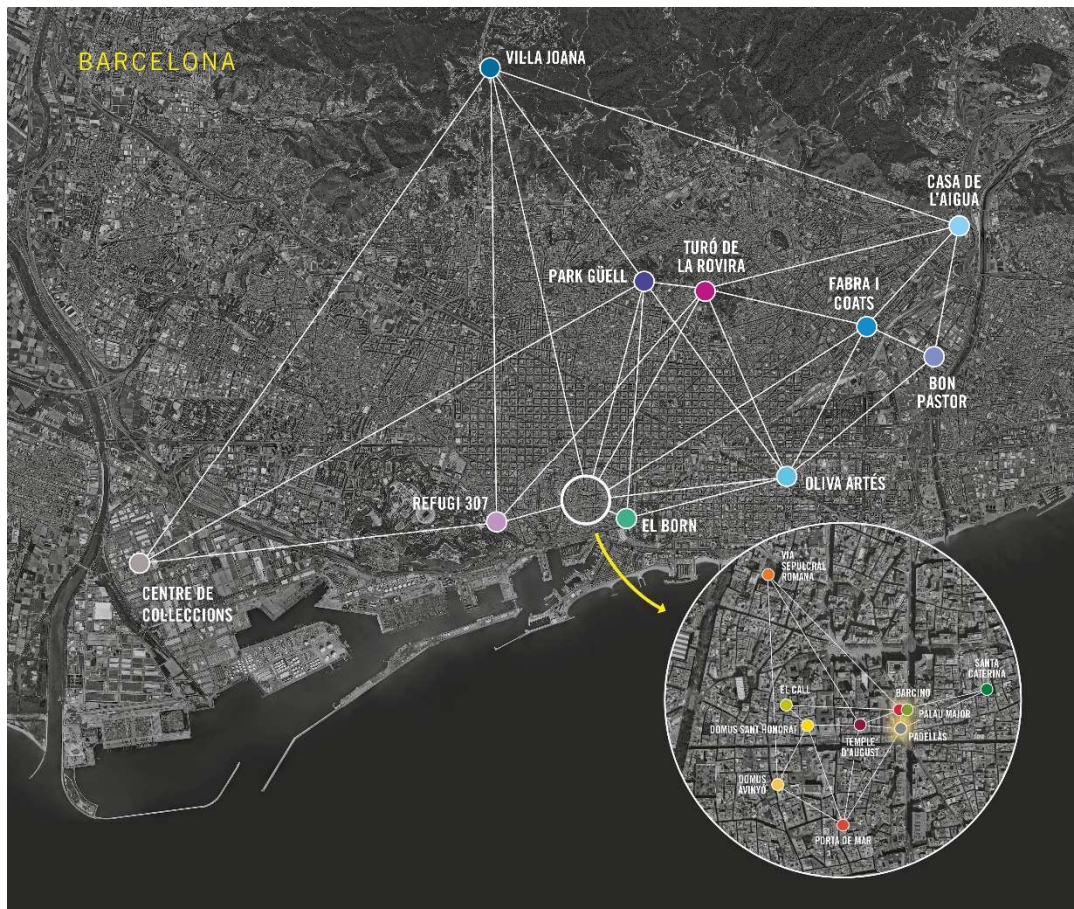
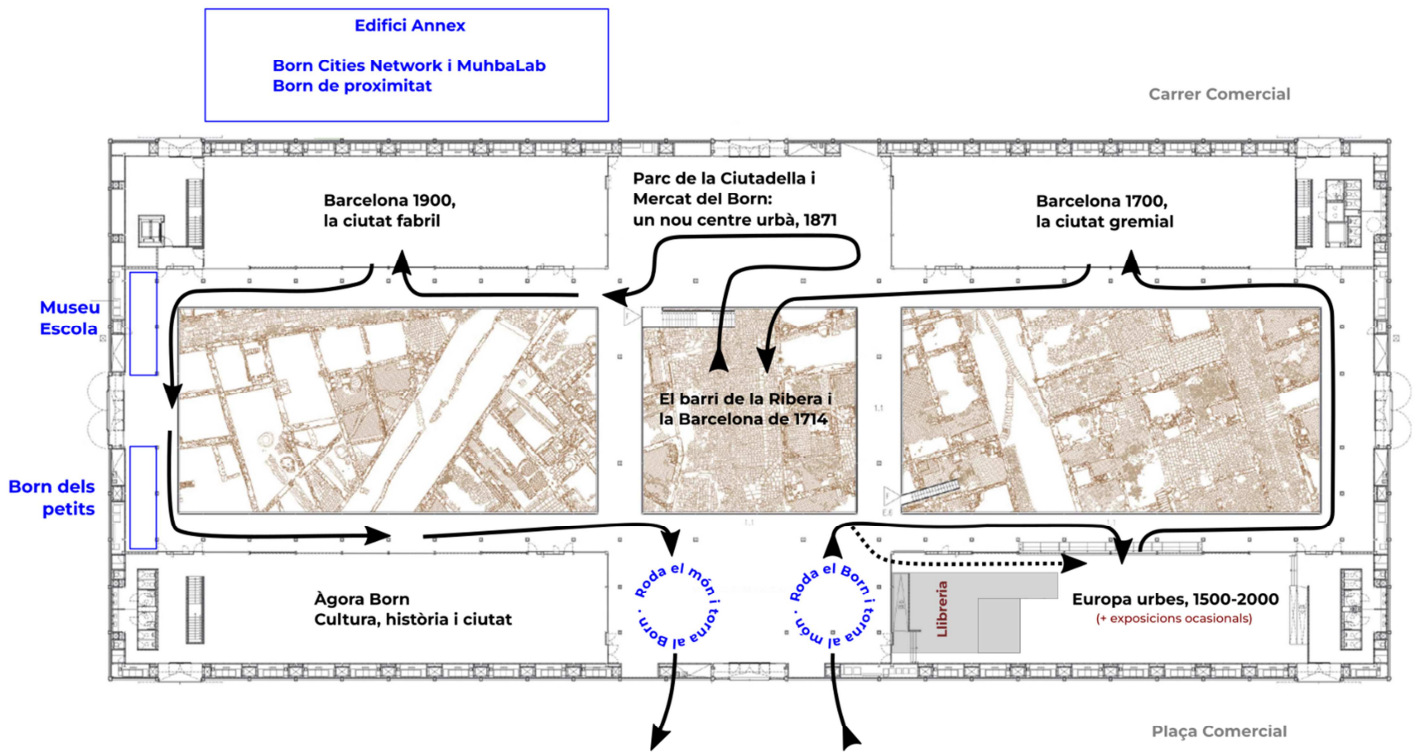
Ajuntament de
Barcelona

MUHBA
MUSEU D'HISTÒRIA DE BARCELONA

Sumari

SUMARI	1
1. PROJECTE MUHBA EL BORN, 2024-2026	3
BARCELONA I CATALUNYA, UNA HISTÒRIA EUROPEA AL BORN	3
DEFINICIÓ DE LES SALES DINS DEL SISTEMA POLICÈNTRIC DEL MUHBA	4
UN MÈTODE DE TREBALL PARTICIPATIU.....	4
ASSESSORS I ASSESSORES, UN EQUIP TRANSDISCIPLINARI DE 24 PERSONES.....	5
LA XARXA INSTITUCIONAL DE TREBALL, 12 ENTITATS I INSTITUCIONS	5
PLANS I PROJECTES DE REFERÈNCIA	6
LA QÜESTIÓ PATRIMONIAL: EL MERCAT COM A PATRIMONI BCIN	6
UNA APOSTA CIUTADANA, NACIONAL I INTERNACIONAL	6
BARCELONA DINS L'EUROPA MODERNA, CICLE DE PENSAMENT 2024	7
PROGRAMA DE TREBALL	8
2. ESPAIS BORN, LA PROPOSTA	9
0. ACOLLIDA MUHBA EL BORN (VESTÍBUL PRINCIPAL).....	10
1. <i>EUROPA URBES</i> , 1500-2000 (SALA CASTELLVÍ).....	11
2. BARCELONA 1700, LA CIUTAT GREMIAL (SALA VILLARROEL)	11
3. EL BARRI DE LA RIBERA I LA BARCELONA DE 1714 (ESPAI ARQUEOLÒGIC)	12
4. PARC DE LA CIUTADELLA I MERCAT DEL BORN: UN NOU CENTRE URBÀ, 1871 (VESTÍBUL C/COMERCIAL).....	13
5. BARCELONA 1900, LA CIUTAT FABRIL (SALA CASANOVA)	14
6. BORN DELS PETITS I MUSEU ESCOLA	15
7. ÀGORA BORN. CULTURA, HISTÒRIA I CIUTAT (SALA MORAGUES)	15
8. BORN CITIES NETWORK I MUHBALAB (EDIFICI ANNEX).....	16
9. BORN DE PROXIMITAT (EDIFICI ANNEX I MERCAT)	16
3. DOCUMENTACIÓ DE TREBALL ANNEXA	17
ANNEX 0. VESTÍBUL PRINCIPAL: ACOLLIDA MUHBA EL BORN	17
ANNEX A. SALA CASTELLVÍ: <i>EUROPA URBES</i> , 1500-2000	18
ANNEX B. SALA VILLARROEL: BARCELONA DE 1700, LA CIUTAT GREMIAL	23
ANNEX C. ESPAI ARQUEOLÒGIC: EL BARRI DE LA RIBERA I LA BARCELONA DE 1714.....	26
ANNEX D. VESTÍBUL C/ COMERCIAL, PARC DE LA CIUTADELLA I MERCAT DEL BORN: UN NOU CENTRE URBÀ, 1871	31
ANNEX E. SALA CASANOVA: BARCELONA 1900, LA CIUTAT FABRIL.....	35
ANNEX F. BORN DELS PETITS I MUSEU ESCOLA.....	42
ANNEX G. EDIFICI ANNEX: BORN CITIES NETWORK I MUHBALAB.....	42
ANNEX H. EDIFICI ANNEX I MERCAT: BORN DE PROXIMITAT.....	44

Projecte MUHBA El Born 2024-2026

1. PROJECTE MUHBA EL BORN, 2024-2026

La proposta parteix de la conceptualització elaborada per al Pla estratègic del Muhba presentat en roda de premsa el 3 de juny de 2008 per l'Ajuntament de Barcelona, si bé posteriorment es va considerar oportú de seguir altres línies. Es proposa ara concebre el Born com un mercat d'idees sobre els processos de modernització a Europa vistos des de Barcelona, capital nacional de Catalunya i gran ciutat mediterrània. Aquest és el punt de partida d'un espai barceloní, català, mediterrani i europeu en perspectiva històrica.

Barcelona i Catalunya, una història europea al Born

El Born, per la conjunció dels elements patrimonials que hi conflueixen, és un testimoni excepcional de la història europea, vista de Barcelona ençà, de finals de l'Edat Mitjana fins a l'alba del segle XX, amb les dificultats i conflictes que van marcar durant aquests segles la modernització del continent.

Una trajectòria que en el cas de Barcelona, cap i casal català, mostra el paper de la ciutat a l'Edat Moderna, tant en la vertebració econòmica, social i política de Catalunya com en les maltempsades induïdes per les guerres europees en el temps de la construcció dels estats moderns sota el signe de les monarquies absolutistes. Maltempsades que culminen el 1714 amb l'escruiximent de la ciutat i del país pel nou rei borbó, Felip V, amb la dissolució de les seves institucions i la repressió que va seguir.

Ve després la trajectòria posterior per sobreposar-se a l'ofec, amb l'impuls manufacturer de les indies, continuat per les fàbriques tèxtils mogudes a vapor, fins a l'ambició del pla Cerdà i la nova centralitat Parc-Mercat, desenvolupada tan bon punt s'aconsegueix la demolició de la ciutatella. Un temps en què l'ambició industrial i colonial contrasta amb la gran duresa de la condició obrera a la ciutat i amb l'impuls creatiu, en la tecnologia com en la creativitat, amb el modernisme com a expressió d'una Barcelona que es mostra Europa com a capital d'una Catalunya renaixent.

El Mercat del Born ha d'esdevenir un equipament museístic de rang europeu, al mateix temps que s'incorpora a la seqüència policèntrica de sales urbanes del museu de la ciutat. En la definició futura de conceptes i espais convindrà tenir en compte:

1. Una ampliació dels temps i espais històrics considerats, un "zoom" que permeti donar relleu urbà i europeu a l'espai patrimonial, dins del qual s'ha de situar el seu paper com a referent nacional de Catalunya, amb les emprems de la guerra de Successió i de la posterior demolició forçosa del barri.
2. Una ampliació de perspectives en els estudis d'arqueologia, microhistòria, història urbana d'Europa comparada i geopolítica europea en els segles de la modernització del continent, i la consolidació d'un entorn de recerca de rang europeu.
3. Un impuls decisiu a les línies de creació tecnològica en curs al Muhba, amb la innovació digital en el camp de les representacions urbanes, en relació amb altres ciutats i iniciatives europees.

4. Un impuls decidit en favor d'un espai cultural i de trobada de proximitat, amb participació de les entitats del seu entorn, seguint els models desenvolupats pel Muhba en altres seus del museu.
5. El perfilament de tot el conjunt com un gran equipament de rang continental, sota la inspiració del Consell d'Europa.

Definició de les sales dins del sistema policèntric del Muhba

El Born cobreix el decisiu període de l'Edat Moderna, absent fins ara dels espais patrimonials del Muhba, i permet abordar de manera sistemàtica aquesta època en la trajectòria de la ciutat. En la reformulació de les sales urbanes del museu, MUHBA El Born se situa entre l'espai patrimonial a Santa Caterina, l'antic convent avui mercat, i Oliva Artés, l'espai laboratori dedicat a la ciutat contemporània al cor del Poblenou. Es preveu la distribució següent, entre el Mercat i l'Edifici Annex:

- O. Acollida Muhba El Born
- A. *Europa urbes*, 1500-2000
- B. Barcelona 1700, la ciutat gremial
- C. El barri de la Ribera i la Barcelona de 1714
- D. Ciutadella i Mercat del Born: un nou centre urbà, 1871
- E. Barcelona 1900, la ciutat fabril
- F. Born dels petits i Museu Escola
- G. Born Cities Network i MuhbaLab
- H. Born de proximitat

Un mètode de treball participatiu

La proposta per al nou Muhba Mercat del Born s'ha de concretar en els seus detalls de forma col·legiada, com és habitual en el museu. L'equip del MUHBA, dirigit per Joan Roca i Albert, que en aquest cas és a més comissari del projecte Muhba El Born, ha de comptar, amb vista a concretar el projecte d'intervenció, amb un ampli equip transdisciplinari d'assessors.

Així s'ha fet en el passat recent del museu en les noves museografies del Call, Vil·la Joana, Oliva Artés, Bon Pastor o Casa de la Història de Barcelona a Muhba Padellàs. Així s'està fent ara mateix a Fabra i Coats i a Casa de l'Aigua. No es parteix de zero, hi ha molta recerca desenvolupada al llarg dels anys per l'equip de professionals que s'han fet càrrec del Born o han col·laborat en els seus projectes. Alhora, cal poder comptar amb una xarxa d'institucions i entitats de suport.

Assessors i assessores, un equip transdisciplinari de 24 persones

Relació inicial d'assessors i assessores:

- Joaquim Albareda, Universitat Pompeu Fabra
- Agustí Alcoberro, Universitat de Barcelona
- Servei d'Arqueologia de Barcelona
- Heiko Droste, Stockholms Universitet, Suècia
- Mariela Fargas, Universitat de Barcelona
- Mireia Freixa, Universitat de Barcelona
- Pilar Garcia Almirall, Universitat Politècnica de Catalunya
- Ramon Graus, Universitat Politècnica de Catalunya
- Manel Guàrdia, Universitat Politècnica de Catalunya
- Marició Janué, Universitat Pompeu Fabra
- Tess Knighton, Cambridge University i U. Autònoma de Barcelona
- Lisa Kosok, Hafencity Universität Hamburg, Alemanya
- Tim Marshall, Oxford Brookes University, Regne Unit
- Eduard Martí Fraga, Universidad Internacional de La Rioja
- Louise Pothier, Musée Pointe-à-Callière, Montréal, Canadà
- Mercè Renom, Universitat de Barcelona
- Borja de Riquer, Universitat Autònoma de Barcelona
- Jordi Roca Vernet, Universitat de Barcelona
- Martín Rodrigo Alharilla, Universitat Pompeu Fabra
- Àlex Sánchez, Universitat de Barcelona
- Gemma Serch, arquitecta
- Àngels Solà Parera, Universitat de Barcelona
- Rosa Tamborrino, Politecnico di Torino, Itàlia
- Maria Toldrà, filòloga

La xarxa institucional de treball, 12 entitats i institucions

Llistat inicial d'entitats i institucions de referència:

- Institut Municipal de Mercats de Barcelona
- Districte de Ciutat Vella, Ajuntament de Barcelona
- Direcció de Cooperació Internacional, Ajuntament de Barcelona

- Cercle del Museu d'Història de Barcelona
- Associació de Veïns i Veïnes del Casc Antic
- Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona, FAVB
- Fundació Maquinista i Macosa (la Maquinista va construir el mercat del Born)

- ICOM, secció de museus de ciutat CAMOC
- UCLG, United Cities and Local Governments, amb seu a Barcelona
- IEMED, Institut Europeu de la Mediterrània, amb seu a Barcelona
- CITYHIST, City History Museums and Research Network of Europe, xarxa del Muhba
- EAUH, European Association for Urban History, congrés general al Born el 2026

Plans i projectes de referència

Entre altres, es tenen en compte els plans i projectes següents:

- Pla director del rec Comtal
- La Ciutadella del Coneixement
- Projectes de Barcelona Ciutat Digital
- Pla estratègic metropolità de Barcelona

La qüestió patrimonial: el mercat com a patrimoni BCIN

S'ha d'abordar amb urgència el reconeixement patrimonial complet del Mercat del Born. Així com el jaciment arqueològic gaudeix de la màxima protecció, com a bé cultural d'interès nacional (BCIN), no és aquest el cas de l'edifici, obra mestra de l'arquitectura moderna europea, que és tan sol bé cultural d'interès local (BCIL) i no bé nacional.

Una aposta ciutadana, nacional i internacional

La concreció en els detalls del projecte es realitzarà, com s'ha fet en tots els projectes del Muhba, en diàleg amb els agents socials i culturals de proximitat, començant per les entitats veïnals i nacionals, amb les universitats i altres institucions acadèmiques i amb les organitzacions de referència quant al patrimoni del país, i amb organitzacions internacionals.

Entre els agents internacionals, hores d'ara es concreten les propostes i acords referits al Born, com a epicentre cultural i creatiu d'abast europeu, amb:

- **OCDE, 2025**, els museus en la incentivació de l'economia creativa, nou concepte a incorporar pel Muhba al Born i al Bon Pastor, projecte en curs de formalització.
- **UNESCO MONDIACULT, 2025**, les polítiques culturals arrelades en el patrimoni i en la ciutadania plural en la xarxa del Muhba, de la qual és ara part el Born.
- **ICOM, 2026**, proposta de seminari sobre el nou concepte creat pel Muhba de museu de la ciutadania a principis de primavera, en curs de concreció.
- **CITYHIST, 2026**, museus de ciutat i representació urbana per a una Europa unida, <https://www.barcelona.cat/museuhistoria/ca/activitats/posits/european-city-museums> després del projecte *European City Museums*, per a maig de 2026.

- **EAUH, 2026** (European Association for Urban History), setembre de 2026, amb el congrés científic sobre la història urbana europea compromès des de 2022 pel Muhba i que s'organitzarà en bona mesura al Born.
- **BARCELONA CAPITAL MUNDIAL DE L'ARQUITECTURA, 2026**, projectes sobre patrimoni, paisatge i ciutadania.
- **CONSELL D'EUROPA, 2026**, en preparació la proposta de seminari sobre Europa i el dret a la ciutat, a partir de la *Carta urbana europea* del 1992, document fundacional del Congrés d'Autoritats Locals i Regionals del Consell d'Europa, en què Barcelona va tenir un paper destacat. És la base per proposar El Born com a espai de convencions científiques i ciutadanes sobre les ciutats europees, entre els actes finals del projecte Muhba El Born 2024-26.

Barcelona dins l'Europa moderna, cicle de pensament 2024

Per promoure la reflexió compartida sobre els nous espais a museïtzar al Born, els referits a Europa en conjunt i als períodes de després de 1714 i la postguerra que se'n seguí, perquè sobre els períodes anteriors ja hi ha un gruix remarcable d'estudis històrics i arqueològics, es preveuen cinc seminaris, un sobre les ciutats en la vertebració d'Europa i els altres sobre la Barcelona fabril i la ciutat del nou-cents. **S'ha donat preferència als autors més joves i als estudis més recents**, quan això ha estat possible:

A. Geopolítiques Mediterrànies. Nodes de canvi històric. Seminari, 17 d'octubre de 2024, 17 a 20:30 hores

- **La capital de Catalunya al segle XVI en l'imperi mundial de Carles V.** Àngel Casals, UB
- **Barcelona i Catalunya en els conflictes entre estats, segles XVII-XVIII.** Núria Sallés, UNED
- **Barcelona i les revolucions del segle XIX a l'Europa mediterrània.** Maurizio Isabella, University of London
- **Debat general**

B. La ciutat fabril i la Barcelona de 1900. Trajectòries. Quatre seminaris, octubre-novembre de 2024, 17 a 20:30 hores

B1. LA CONSOLIDACIÓ D'UNA URBS INDUSTRIAL, 24 d'octubre

- **La Junta de Comerç. Ciència i tècnica per a la indústria i l'intercanvi, 1769-1851.** Carles Puig-Pla, UPC
- **El treball a les fàbriques: canvis i continuïtats del segle XVIII al segle XIX.** Martín Iturralde, UB
- **La geografia comercial de Barcelona durant la consolidació industrial, 1848-1900.** Carles Badenes Escudero, UAB
- **Debat general**

B2. LES ELITS I EL COMERÇ COLONIAL, 31 d'octubre

- **Les elits econòmiques barcelonines, 1714-1919.** José Miguel Sanjuan Marroquín, UB
- **Víctor Balaguer i Cuba. El colonialisme en la construcció nacional del segle XIX.** Gwénaëlle Colez, Universitat Jaume I
- **El cacau de Fernando Poo: orígens de la Unión de Agricultores de Guinea, 1880.** Jordi Sant Gisbert, UB
- **Debat general**

B3. ELS LÍMITS ESTRETS DE LA REVOLUCIÓ LIBERAL, 7 de novembre

- **Les restauracions absolutistes. Barcelona, 1808-1833.** Carlos Moruno Moyano, URV
- **El malestar social i les bullangues, 1835-1843.** Núria Miquel Magrinyà, UB
- **Sindicalisme i conflicte a Barcelona a l'alba del segle XX.** Juan Cristóbal Marinello Bonnefoy, Universidade Nova de Lisboa
- **Debat general**
-

B4. LES NOVES REPRESENTACIONS URBANES, 14 de novembre

- **Metròpoli, modernisme i decadentisme.** Irene Gras Valero, UB
- **L'estatuària pública en la nova imatge de la ciutat.** Cristina Rodríguez Samaniego, UB
- **La construcció de l'imaginari urbà a la Barcelona del 1900.** Lucila Mallart, UPF
- **Debat general**

Programa de treball

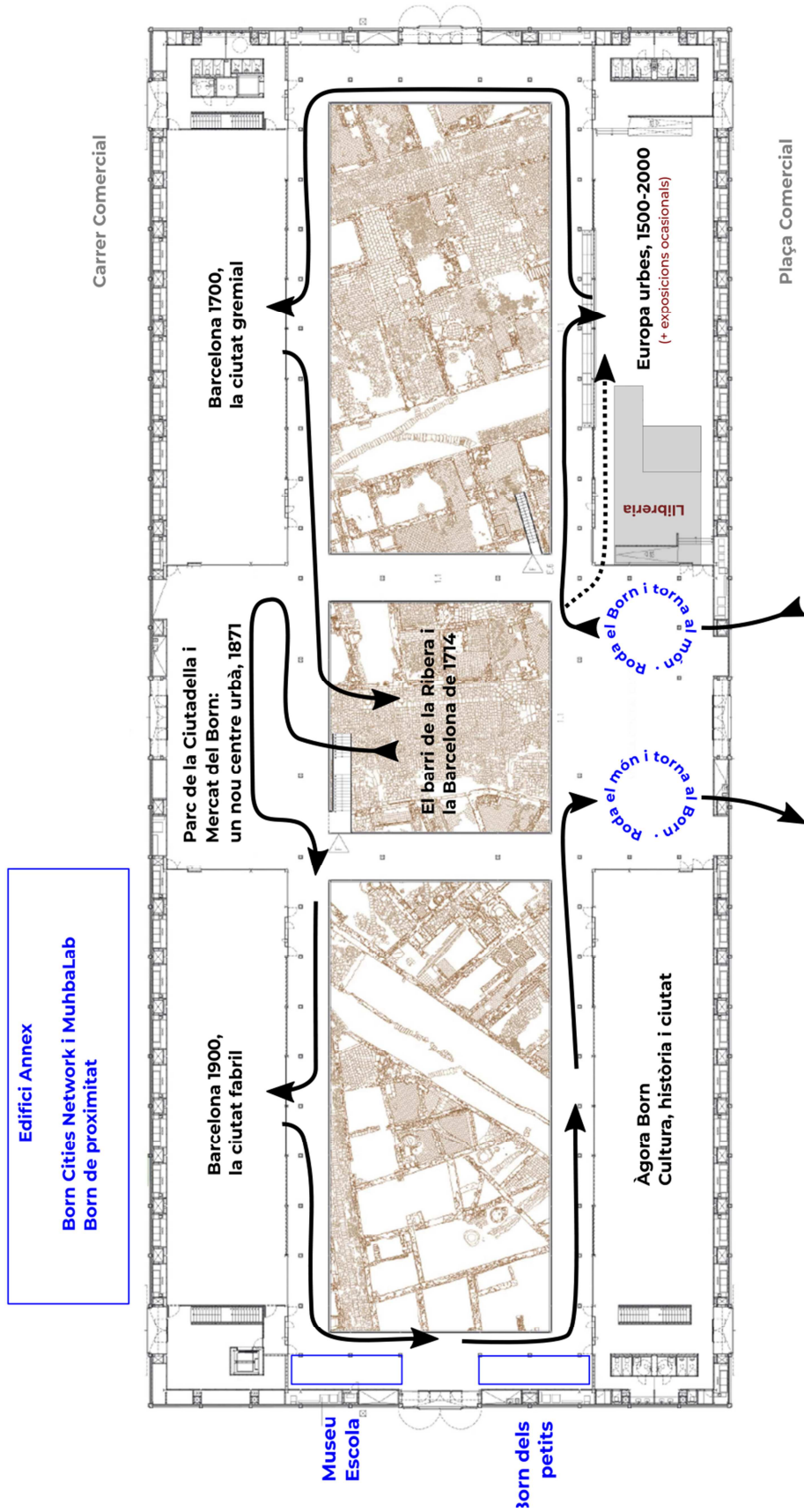
Es proposa dur a terme el projecte per fases encadenades:

2024, adequació dels plafons de la barana perimetral i de l'espai d'acollida i preparació i inici de la producció de les exposicions *Europa Urbes* i *Barcelona 1900*. A finals d'any, obertura de les noves exposicions *Europa Urbes* i *Barcelona 1900*.

2025 Inauguració de la nova exposició *Mercat del Born* i de la reforma de l'espai arqueològic del barri de la Ribera, inclòs rec Comtal, i *Barcelona 1714*.

2026 Primavera, Inauguració de la nova versió de *Barcelona 1700*. Tardor, actes internacionals al nou *Mercat del Born*, entre els quals el congrés de l'EAUH (European Association for Urban History).

2. ESPAIS BORN, LA PROPOSTA

0. Acollida Muhba El Born (vestíbul principal)

“Del món al Born” i “del Born al món”, seguint i parafrasejant la coneguda dita encunyada per Oleguer Junyent l’any 1910. El vestíbul principal d’accés ha de ser l’aparador de la nova proposta expositiva i patrimonial del Born, amb una àrea de descans al davant de la Llibreria municipal i de les taquilles.

A banda del directori d’exposicions, restes arqueològiques visitables i serveis, es planteja aprofitar l’altura de l’espai per fer-hi una instal·lació amb banderoles penjades que al·ludeixin a les claus i els conceptes principals del nou enfocament, deixant espai per poder veure la coberta de l’edifici. **Vegeu Annex 0.**

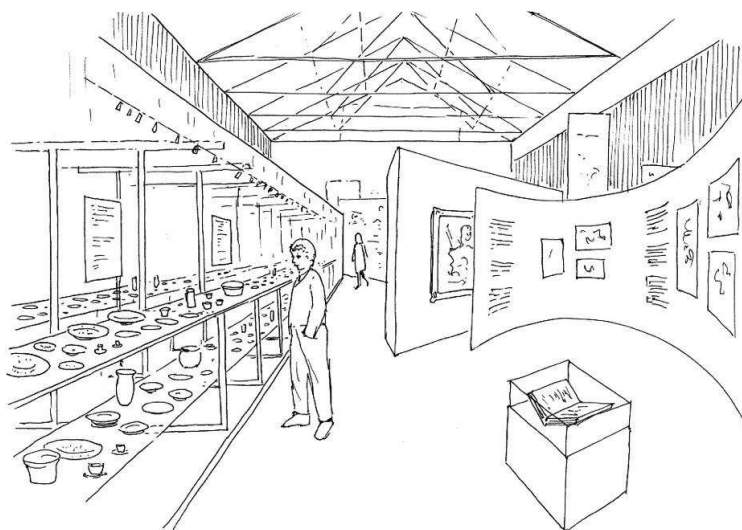
1. Europa urbes, 1500-2000 (sala Castellví)

Museografia perimetral majoritàriament digital, que inclou la gran pantalla de leds dedicada a mostrar comparativament com han actuat i perviscut les ciutats europees des del final de l'Edat Mitjana fins a l'alba del segle XXI, a l'estil del museu M9 de Mestre-Venècia, <https://www.m9museum.it/>. Aquesta museografia perimetral s'acompanyarà de taules mòbils, amb cartografies interactives i vitrines. Així la sala podrà acollir exposicions temporals, seguint el model del saló del Tinell. **Vegeu Annex A.**

2. Barcelona 1700, la ciutat gremial (sala Villarroya)

El propòsit és enriquir l'exposició actual [Barcelona 1700. De les pedres a les persones](#) per integrar l'explicació de la Barcelona moderna al relat d'història de la ciutat dins d'Europa. L'objectiu és oferir una visió de la Barcelona dels segles XVI i XVII, definida com a ciutat gremial, per ser aquest el període de maduresa del sistema sociopolític que va imbricar les corporacions d'ofici amb el règim municipal, i com a capital de les institucions de Catalunya.

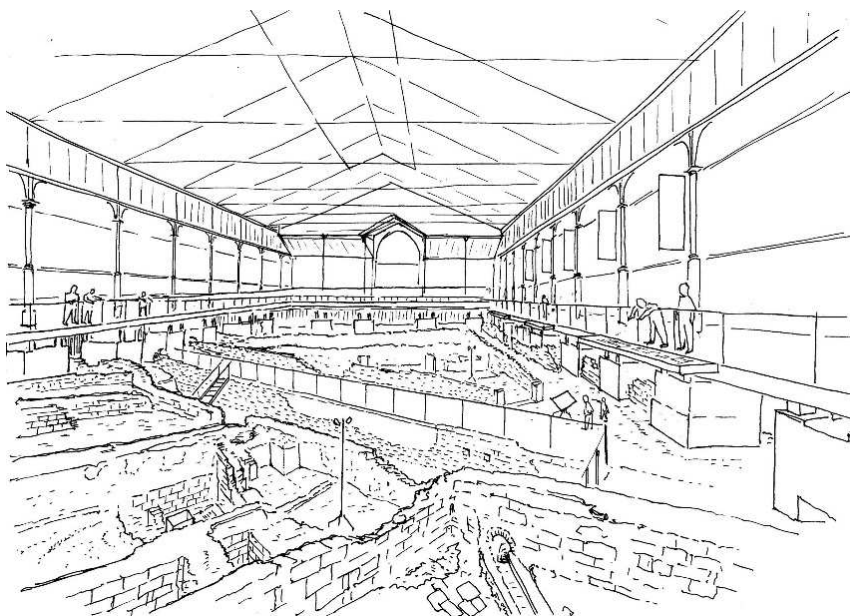
A *Barcelona 1700, la ciutat gremial* s'abordaran les estratègies polítiques i econòmiques per sobreviure als canvis geopolítics que desplaçaren Barcelona de la centralitat que tenia a la Corona d'Aragó medieval.

Es posarà el focus en la capacitat del Consell de Cent per preservar l'autonomia municipal i per estrènyer vincles amb la Generalitat, en un context de pressió de la monarquia per arrossegar el Principat a la defensa militar dels seus interessos en els conflictes europeus. Es mostrarà com la tensió va culminar en la Guerra de Successió i en la desfeta de 1714, que va comportar l'abolició del sistema i va portar la ciutat a renéixer de les seves cendres sobre bases diferents. La proposta seguirà l'estil de projectes anteriors del Muhba com l'exposició [El món del 1714. A l'entorn de Barcelona](#). **Vegeu Annex B.**

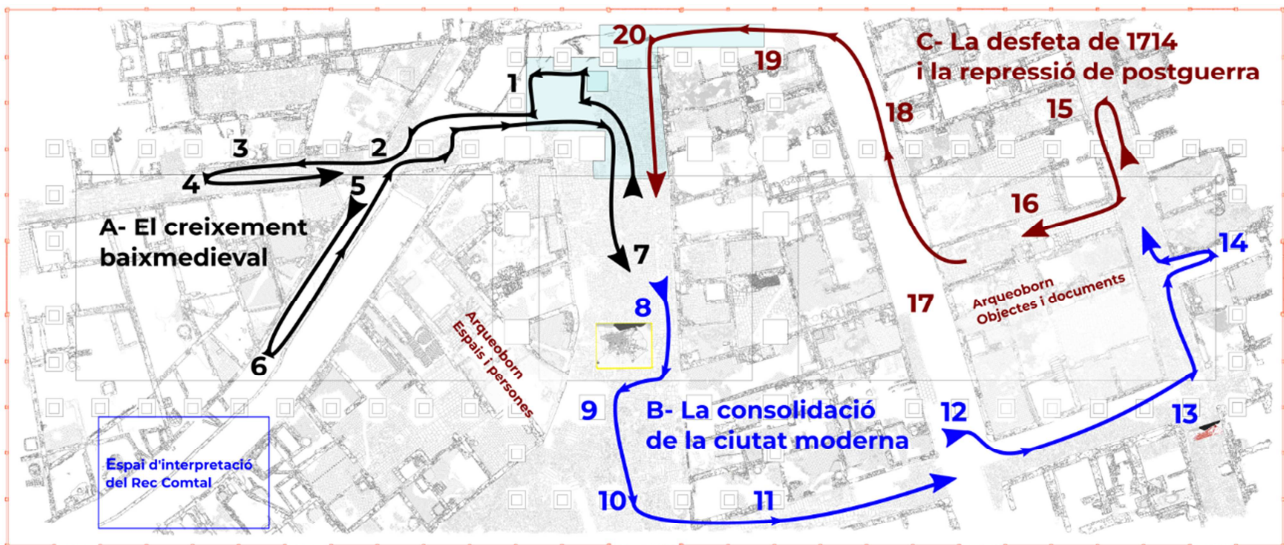
3. El barri de la Ribera i la Barcelona de 1714 (espai arqueològic)

A més de les visites guiades, es proposa que sigui possible un recorregut de visita lliure autoguiada. A partir d'una lectura multiescalar de les estructures arqueològiques, començant per la visió perimetral del conjunt del jaciment arqueològic des de la balconada, s'ha de poder mostrar el seu encaix en el relat històric general de la ciutat, des del sorgiment i urbanització del barri fins al seu arrasament l'any 1717.

Es proposa una organització segmentada del recorregut per temps històrics i temes de tot l'espai arqueològic, com mostra el plànol de sota aquestes ratlles, en tres grans àmbits: *El creixement baixmedieval*, *La consolidació de la ciutat moderna*, i *La desfeta de 1714 i la repressió de postguerra*. **Vegeu Annex C.** Així mateix, s'ha de desenvolupar l'espai específic d'interpretació ja previst per al rec Comtal que presentarà, amb nous recursos digitals, els resultats de la recerca sobre el rec.

Carrer Comercial

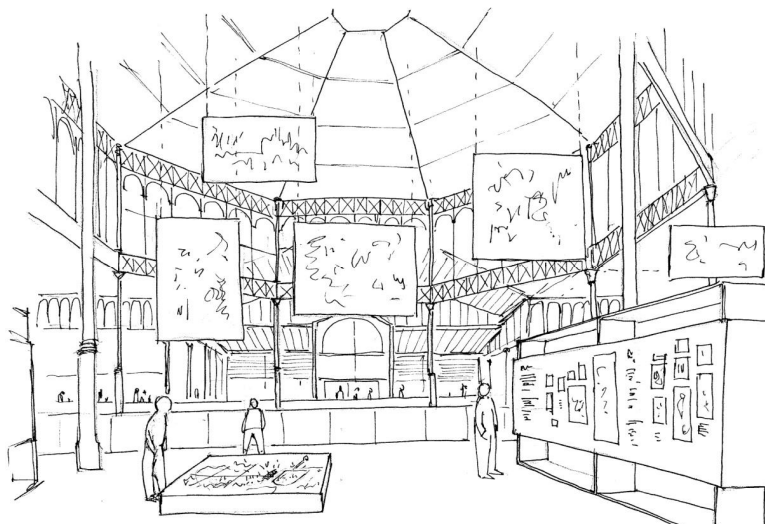

Plaça Comercial

Recorregut per la història baixmedieval i moderna

4. Parc de la Ciutadella i Mercat del Born: un nou centre urbà, 1871 (vestíbul c/Comercial)

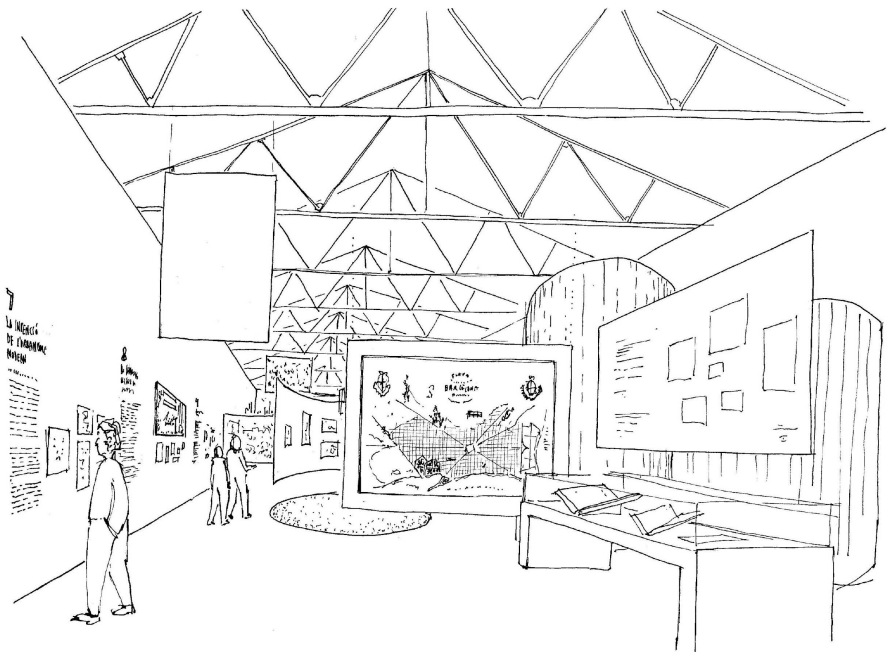
Exposició en espai obert sobre el Mercat del Born com a element constitutiu d'una nova centralitat urbana de rang europeu junt amb el parc de la Ciutadella i els porxos de Fontserè, tots ells elements de la ideació d'aquesta zona llavors cèntrica de Barcelona ideada per Josep Fontserè el 1871. Amb plafons de diferent dimensió, alguns penjats, audiovisuals, algunes peces de gran format i mirades dirigides al mercat. Aquesta exposició de síntesi té per objectiu mostrar com s'idea i materialitza una capital europea renovada a través del Pla d'Eixample i Reforma, i com després de la Gloriosa de 1868 i fins a l'exposició de 1888, Barcelona idea un gran centre urbà (la plaça de Catalunya no era pas un centre com ara) en la zona del parc i el mercat, en l'espai alliberat per l'enderroc de la ciutadella borbònica. **Vegeu Annex D.**

5. Barcelona 1900, la ciutat fabril (sala Casanova)

L'exposició *Barcelona 1900, la ciutat fabril* ha de mostrar una perspectiva de llarga durada. Ha d'explicar com es va produir la industrialització de Barcelona després del daltabaix de principis del segle XVIII, en una ciutat resilient que a partir del seu "saber fer" posa en marxa les primeres manufactures d'indianes, vora el rec Comtal i a poca distància del Born.

L'exposició ha d'explicar, així mateix, com va ser que Barcelona esdevingués al segle XIX un referent internacional de l'urbanisme amb Ildefons Cerdà i com va arribar a la fi del vuit-cents com una gran metròpoli. La base colonial perduda i la conflictivitat obrera conviuen amb la represa política municipal i nacional i amb una gran creativitat tècnica, en l'automoció i l'electricitat, i artística: el modernisme, que va prendre peu a l'exposició de 1888, que va esdevenir el símbol d'una ciutat amb ambició de renovada capital nacional i europea a l'alba del nou-cents. **Vegeu Annex E.**

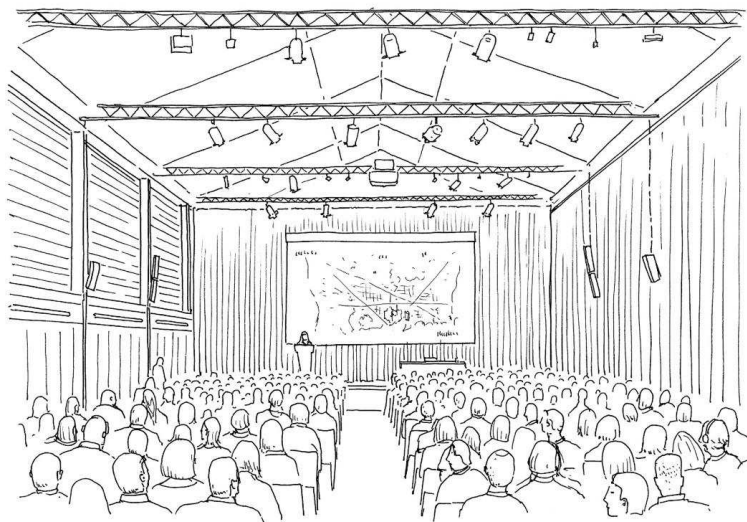
6. Born dels petits i Museu Escola

El **Born dels petits** es concep com a àrea de ludoteca històrica, com a espai clau de la relació amb els més joves amb vista a la introducció en el raonament històric i la valoració del patrimoni, en un entorn de visites familiars. **Vegeu Annex F. El Museu Escola**, com en els altres espais patrimonials del Muhba i com ja s'ha fet sempre al Born, ha de continuar essent l'aula destinada al treball amb les escoles. L'objectiu és poder oferir una visió multiescalar de la ciutat, relacionant els vestigis del passat amb els barris, la ciutat, el país i Europa.

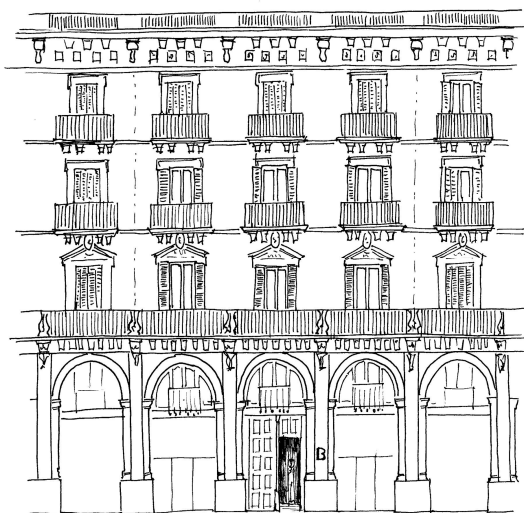
7. Àgora Born. Cultura, història i ciutat (sala Moragues)

El conjunt de l'ala sud-oest del Mercat del Born, que inclou la Sala Moragues, equipada per a múltiples usos, és l'espai privilegiat no tan sols per a les activitats múltiples del museu, en coordinació amb els seus altres espais per la ciutat, sinó per a activitats ciutadanes, començant per les peticions de les entitats de l'entorn, congressos i lloguers.

8. Born Cities Network i MuhbaLab (edifici Annex)

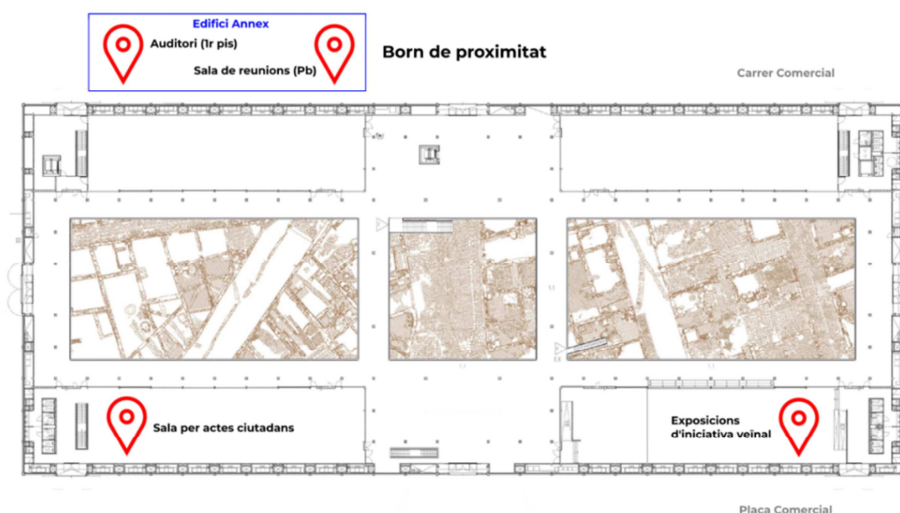
Born Cities Network i MuhbaLab: entorn de recerca urbana, en el marc del Centre de Recerca, Documentació i Debat del Muhba, enfocat cap a la comparació històrica de la trajectòria de les ciutats, cap a la innovació tecnològica en la representació digital, amb aliances amb altres centres de recerca europeus, com el Politecnico di Torino, i cap a la confluència entre les institucions amb seu a Barcelona que relliguen les ciutats del món, en especial United Cities and Local Governments i Metropolis. **Vegeu Annex G.**

Il·lustracions:
Andrea Manenti

9. Born de proximitat (edifici Annex i Mercat)

L'espai auditori de l'Edifici Annex, així com la seva sala de reunions a la planta baixa, més l'espai expositiu central de la sala Castellví i, amb les gestions pertinents, la sala Moragues, han de poder **incorporar plenament les entitats i els usos de proximitat**, tal i com ja ha suggerit la FAVB, en la línia ja endegada formalment pel Muhba a Bon Pastor i altres espais. **Vegeu Annex H.**

3. DOCUMENTACIÓ DE TREBALL ANNEXA

Annex 0. Vestíbul principal: Acollida Muhba El Born

Des de l'inici, al vestíbul d'entrada s'ha de fer visible la nova proposta expositiva i patrimonial del Born. A banda de trobar-hi els serveis d'acollida al públic i informació habituals, convé crear un ambient acollidor i confortable, que convidi a estar-s'hi:

- **Serveis:** punt d'informació, atenció al públic, venda de tiquets, atenció a grups.
- **Llibreria municipal:** entrada a la llibreria des del vestíbul.
- **Zona de descans o consulta:** tauletes i cadires, amb màquina de cafè, aigua i refrescs.
- **Directori:** display amb planta esquemàtica del Born i indicació de les exposicions i espais visitables.
- **Balconada:** uns 6 plafons a la balconada, atesa la bona visió a vista d'ocell que es té dels carrers i les cases del barri de Ribera.

Al vestíbul d'entrada es proposa aprofitar l'espai en altura per fer una instal·lació al·lusiva també a les propostes expositives del Born i penjar-hi un bosc de banderoles amb els conceptes principals del nou enfocament, alternades amb altres imatges. Han de ser referències territorials, topogràfiques, històriques i títols de les exposicions.

És, així mateix, l'indret ideal per mostrar la trajectòria contemporània del barri, des d'abans de la creació del mercat, amb l'ambició del catalanisme regeneracionista i recreatiu de la Societat del Born, creada per l'avi d'Oleguer Junyent, el conegut escenògraf i autor de *Roda el món i torna al Born*, quan ja el mercat estava en ple funcionament.

Annex A. Sala Castellví: *Europa urbes*, 1500-2000

“Les ciutats representen i d’alguna manera prolonguen els processos de llarga durada, que constitueixen l’origen de la història europea i que es mesuren al llarg de molts segles.”

Leonardo Benevolo

La sala Castellví mostrarà Europa des de Barcelona i a través de les ciutats, amb la història urbana en clau comparativa com a paradigma. El seu espai perimetral es dedicarà a mostrar l’evolució urbana d’Europa, vista de Barcelona estant i amb mitjans en l’essencial digitals, i el seu espai central, amb elements museogràfics mobles, podrà quedar lliure per a exposicions i propostes de proximitat. A través de la comparació històrica i amb Barcelona com a punt de partida, es representarà la trajectòria de les ciutats europees en els processos de modernització, entre 1500 i 2000, des de la multiescalaritat i la comparació, entre la història urbana i la geopolítica europea.

L'M9 de Venècia com a referent expositiu per a la sala Castellví

Com a darrer element, un gran videowall, *Europa inter urbes* farà de síntesi de la sala, plantejant la importància cabdal de les ciutats en la constitució d’Europa al llarg del segle, fins a temps recents.

1. Les ciutats a l’Europa medieval i moderna

El ressorgiment de les ciutats a l’Europa medieval, quan els croats es meravellen de Constantinoble i quan l’excés agrari del món feudal incentiva el mercat, esdevé un fet transcendent en la història del continent i mundial. El seu protagonisme s’aferma en els

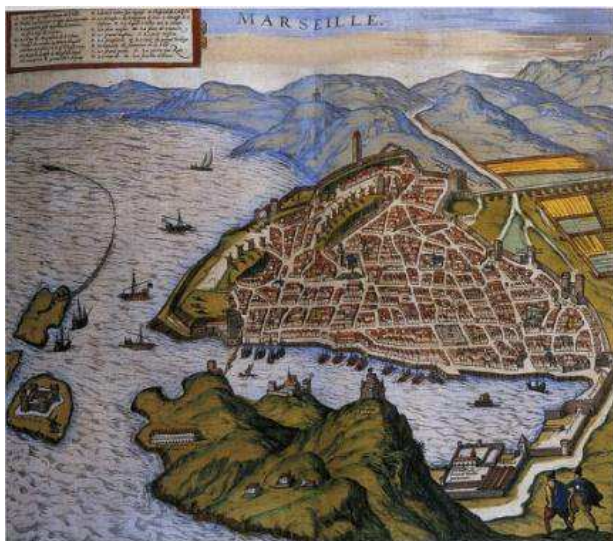
segles posteriors, amb la riquesa provinent de la primera globalització, pels vincles amb Amèrica i els altres continents. A la Mediterrània com a l'Atlàntic, al centre del continent i al món Bàltic, en temps baixmedievals i moderns les ciutats brillen amb llum pròpia: no pocs centres urbans en mostren encara la fesomia.

Barcelona al Civitates orbis terrarum, 1572

2. L'oportunitat mercantil i el renaixement cultural

El comerç empeny les ciutats medievals, que esdevenen punts de referència social, segons la dita alemanya en temps feudals "l'aire de la ciutat fa lliure", i d'innovació cultural, amb les universitats. L'empenta dels intercanvis de llarga distància a la Mediterrània va situar Barcelona com una ciutat rellevant en els vincles entre orient i les rutes cap al nord d'Europa. La ciutat va aconseguir una posició estable per resistir, de la mà de l'organització gremial, en una posició menys favorable a l'Edat Moderna.

El port de Marsella el 1575

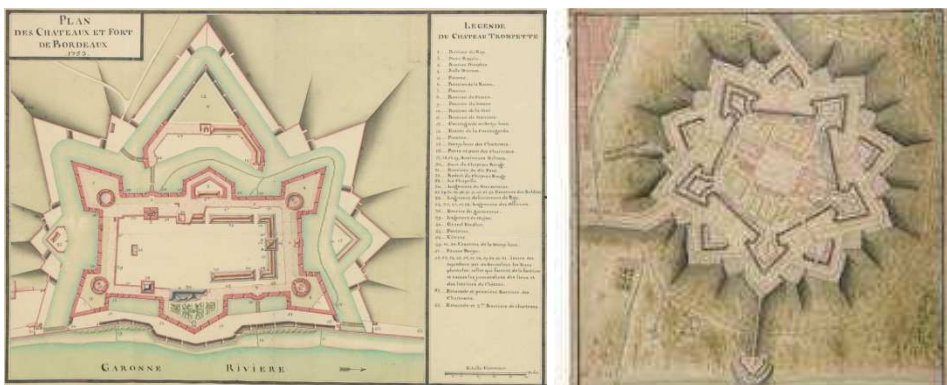
3. Trajectòries de l'autogovern municipal

Es mostraran tant els trets compartits amb altres ciutats de diverses zones europees com la singularitat del govern municipal barceloní. Barcelona va aconseguir una participació popular

en el govern municipal major que a moltes altres ciutats europees, amb el “sisè conseller”, representant de la menestralia, al segle XVII. En el cas de Barcelona i Catalunya, la ruptura amb les institucions forjades al llarg de segles fou dramàtica, amb el Decret de Nova Planta de 1716.

4. Municipis i estats a l’Edat Moderna

En el procés de progressiu domini estatal i d’intents de les monarquies per minorar el poder dels governs urbans i territorials, no fou rara la construcció de forteses, al preu si convenia de la destrucció d’una part de la ciutat com en el cas de Burdeus. A Barcelona ho havien previst els Àustries, i ho va dur a terme Felip V, que va englobar l’operació dins d’un explícit i sever esperit de càstig de la ciutat que havia gosat enfrontar-se-li.

Ciutadelles de Burdeus i Barcelona

5. L’impacte de les colònies d’ultramar

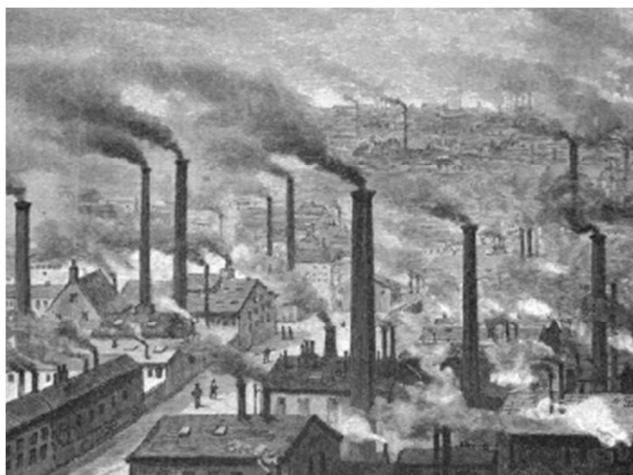
El colonialisme va tenir a partir del segle XVI un notable impacte en la construcció i desenvolupament de les ciutats i també dels estats europeus, que encara perdura, amb seqüel·les notables malgrat la descolonització del segle XX. Espanya va perdre a principis del segle XIX la major part de les colònies, tot i mantenir Cuba, Puerto Rico i Filipines, molt importants per a l’economia catalana fins al final del segle, perdurant fins al segle XX el neocolonialisme a l’Àfrica.

Troc a la costa de Guinea, 1690. Dibuix a ploma i tinta de Rutger van Langerfeld. Staatliche Museen, Berlín

6. L'oportunitat de la industrialització

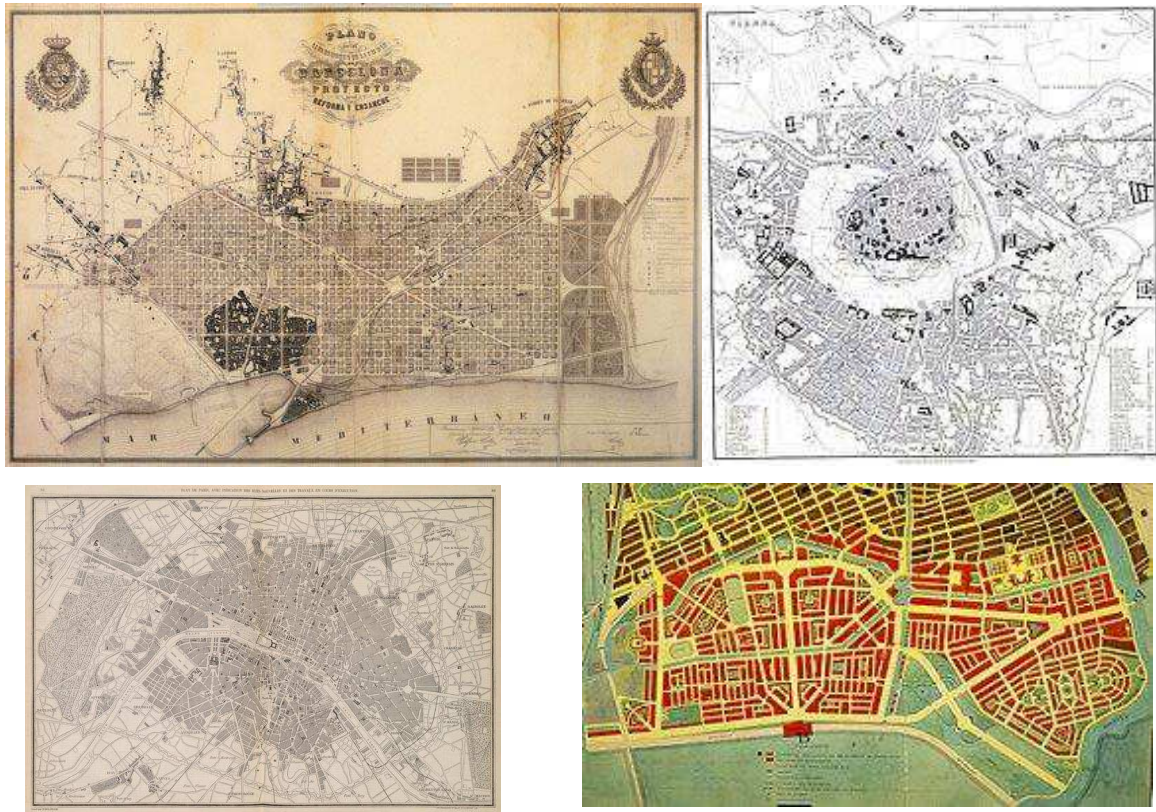
La industrialització i els canvis en els mètodes de producció transformaren les economies europees. Les ciutats industrials, que concentraven un major pes demogràfic i econòmic, generaren un nou canvi d'escala i un nou sistema de relacions estès per tot el continent amb la xarxa ferroviària. Barcelona destaca, a la Mediterrània, per la continuïtat entre l'empenta manufacturera del segle XVIII i l'expansió industrial del segle XIX.

Manchester, 1801

7. La ideació de la ciutat contemporània

El creixement de les ciutats ha estat lligat a les oportunitats econòmiques, de llibertat personal, polítiques o de defensa, però la seva expansió va canviar d'escala amb la industrialització. Londres té a finals del segle XVII 1 milió d'habitants i el 1851 en té 2,5. Aquests canvis, i el malestar social d'una classe obrera que viu en males condicions, condueixen a la cerca de noves formes urbanes. La innovació de Cerdà en la planificació urbana n'és un exemple del tot excepcional, pel seu component de projecte tècnic, social, sanitari i econòmic alhora.

Eixample de Cerdà a Barcelona, Ringstrasse a Viena, Haussmann a París i Plan Zuid a Àmsterdam

8. Immigració i expansió metropolitana

Al llarg de tota l'Edat Moderna i ja en l'Edat Contemporània els moviments migratoris a Europa, sobretot del camp a la ciutat, han estat influïts per una gran diversitat de factors. Les migracions són també un fenomen que cal mirar a diverses escales al mateix temps. Han conformat les ciutats europees tant els moviments més propers a les ciutats com les migracions transcontinentals. Un altre tema és com s'ha resolt políticament aquesta expansió metropolitana.

9. Capitalitat i representació urbana

És ben conegut el paper dels estats en la intenció de dignificar les seves capitals, del Renaixement i el barroc ençà. Una novetat destacada fou, en el trànsit del segle XIX al XX, l'ansia de moltes ciutats, en no pocs casos capitals de nacions poc reconegudes, de trobar un nou encaix. Així va estendre's l'*art nouveau* o modernisme. Les expressions artístiques més sorprenents van desenvolupar-se més lliurement en aquestes ciutats, com ara Riga, Glasgow i Hèlsinki.

L'art nouveau a Riga i l'School of Art a Glasgow

10. EUROPA INTER URBES: comparacions

L'apartat correspon al gran interactiu comparatiu de ciutats europees en el qual ha treballat el Muhba en els darrers cinc anys, fruit de la col·laboració entre els museus de la xarxa CITYHIST. Les darreres incorporacions han estat Cracòvia i Kiev, que s'han afegit a Barcelona, Frankfurt, Lisboa, Roma, Londres, Hèlsinki i Hamburg.

Annex B. Sala Villarroel: Barcelona de 1700, la ciutat gremial

El 16 de maig de 1519 Carles I era jurat com a nou sobirà de Catalunya i el 28 de juny també era elegit emperador del Sacre Imperi. Aquell mateix any, els èxits de Hernán Cortés iniciaven la gran expansió colonial de Castella. Barcelona va acabar de perdre d'aquesta manera la centralitat política que havia tingut a la Corona d'Aragó medieval, per esdevenir una ciutat mitjana als extrems d'un immens imperi amb els focus d'interès força allunyats.

Tanmateix, la fortalesa d'un règim municipal amb forta representació de les institucions gremials i l'afermament de la Generalitat com a òrgan de representació política del país radicat a la ciutat se sumaren a la residència dels nous delegats territorials de la monarquia (virreis, Audiència i Inquisició) per consolidar Barcelona com la capital política de Catalunya. Aquesta realitat la va transformar també en la capital religiosa de la Contrareforma catòlica al Principat i va propiciar un conjunt d'adaptacions econòmiques que transformaren la ciutat en l'autèntic nucli vertebrador de l'economia catalana.

Barcelona va poder mantenir així una etapa de relativa prosperitat material i cultural, al preu, però, d'una tensió creixent amb la Corona, que tractava d'espolsar-se com podia les limitacions de la tradició medieval per avançar cap a l'absolutisme i arrossegar Catalunya a la defensa militar dels seus interessos estratègics. El primer xoc frontal, en el context de la guerra europea dels Trenta Anys, va tenir lloc amb la Guerra dels Segadors. El triomf final de la monarquia ja va comportar la limitació de l'autonomia defensiva i l'increment de la pressió fiscal sobre la ciutat, però el nou context europeu va facilitar una important represa comercial que impulsà la resta de l'activitat i permeté al Consell de Cent recuperar algunes funcions perdudes.

El conflicte definitiu esclatà arran del canvi dinàstic que va entronitzar la dinastia borbònica. La Guerra de Successió acabà amb la derrota de 1714 i el consegüent Decret de Nova Planta de 1716, que comportaren la desfeta total del sistema institucional que havia estructurat Barcelona i Catalunya des de la baixa edat mitjana, per imposar una pressió centralitzadora tan asfixiant com ineficient. La ciutat es va veure obligada llavors a iniciar un llarg i penós procés de refundació abans d'aconseguir recuperar la seva condició tradicional com a ens polític i econòmic de primer ordre.

1. Dins d'un nou imperi

- El miratge del Toisó d'or i la pèrdua de centralitat
- Una base mediterrània per a les flotes hispàniques
- El control del protestantisme: Inquisició i immigració occitana
- La capitalitat política de Catalunya (virreis, Audiència, Inquisició i Generalitat)
- Atonia demogràfica i assentament de la noblesa

2. La consolidació del municipi

- El Consell de Cent, entre l'aristocratització i l'obertura social
- El poder urbà davant del rei, les Corts i la Generalitat
- L'autonomia municipal, les muralles i la defensa de la ciutat
- La construcció del port modern i d'espais de proveïment nous
- L'assentament complex de la universitat i els estudis

3. La ciutat dels oficis

- El poder dels gremis en la producció i la vida urbana
- L'especialització progressiva dels oficis
- Paper, submissió i poder de les dones
- Barcelona i la regulació de l'economia catalana
- L'orientació mercantil a ponent: Castella i Amèrica

4. Innovació versus ortodòxia

- Mirant a Itàlia: els límits de l'empenta humanista
- La petja urbana del Renaixement i el classicisme
- La ciutat de la impremta i l'influx castellà
- La Contrareforma catòlica i la multiplicació dels convents
- En clau barroca: el combat polític pels sants barcelonins

5. La guerra i la monarquia

- La confrontació europea dels Trenta Anys i la *Unión de Armas* d'Olivares
- Malestar social i revolta: la guerra de Separació o dels Segadors, 1640-1652
- Pel consens municipal, en ple conflicte: la concessió del sisè conseller
- Les revirades de la guerra: ni república ni França, Felip IV recupera Catalunya
- Guerra perduda: poder minvat, sense control de muralles, i militarització reial

6. L'impuls mercantil del sis-cents

- Barcelona i el nord d'Europa, l'aiguardent enfila el comerç
- Barcelona, la xarxa urbana i la regulació de l'economia catalana
- *Fènix de Catalunya*: La ideació de Narcís Feliu de la Penya, 1683
- L'ambició del comerç lliure amb les colònies hispàniques
- La recuperació institucional: la Coronela i les conferències dels comuns

7. Radiografia de Barcelona 1700 (relat entorn de la gran vitrina)

- L'espai urbà: carrers, places, botigues, mercats, jardins
- La casa i la taula: mobiliari, parament, alimentació, begudes, tabac
- La cura personal: vestit, pentinat, perfums, medicina, farmàcia
- Les dones: condició i presència en la vida urbana
- L'oci i la socialització: jocs, festes, dansa, música, processons
- Literatura, dret, pensament

8. Barcelona i la guerra de Successió (audiovisual de 7-8')

- Barcelona de nou en temps de geopolítica europea tortuosa, 1691 a 1714
- Felip V i el cim del constitucionalisme català a les Corts de 1701-1702
- Malestar per la guerra i la deriva autoritària de Velasco, el virrei borbònic
- L'opció secreta pro-austriacista: el pacte de Gènova, la complicitat anglesa
- Barcelona 1705, capital reial europea amb la cort de Carles d'Àustria
- Un any llarg de setge, derrota i repressió borbònica, 1713-1714
- El decret absolutista de Nova Planta de 1716 i l'enderroc de la Ribera
- Vençuts però no submisos: mecanismes de resiliència, mirant al futur

Annex C. Espai arqueològic: El barri de la Ribera i la Barcelona de 1714

Es proposa un recorregut arqueològic més obert al públic, amb visita autoguiada com a opció molt ben definida, per mostrar la trajectòria de la ciutat baixmedieval i moderna. Per facilitar-ho, s'incorporarà al subsol arqueològic una maqueta de la Barcelona de mil set-cents. El recorregut ha d'enfocar-se en la línia recentment posada en pràctica en la renovació dels espais arqueològics de la ciutat antiga i tardoantiga a MUHBA Barcino, sota la plaça de Rei. És a dir, amb un recorregut el més ordenat possible per temps i espais de la ciutat baixmedieval i moderna preservats, amb un enfocament de doble escala, és a dir, de la microhistòria i la vida quotidiana a la història urbana situada en el marc europeu.

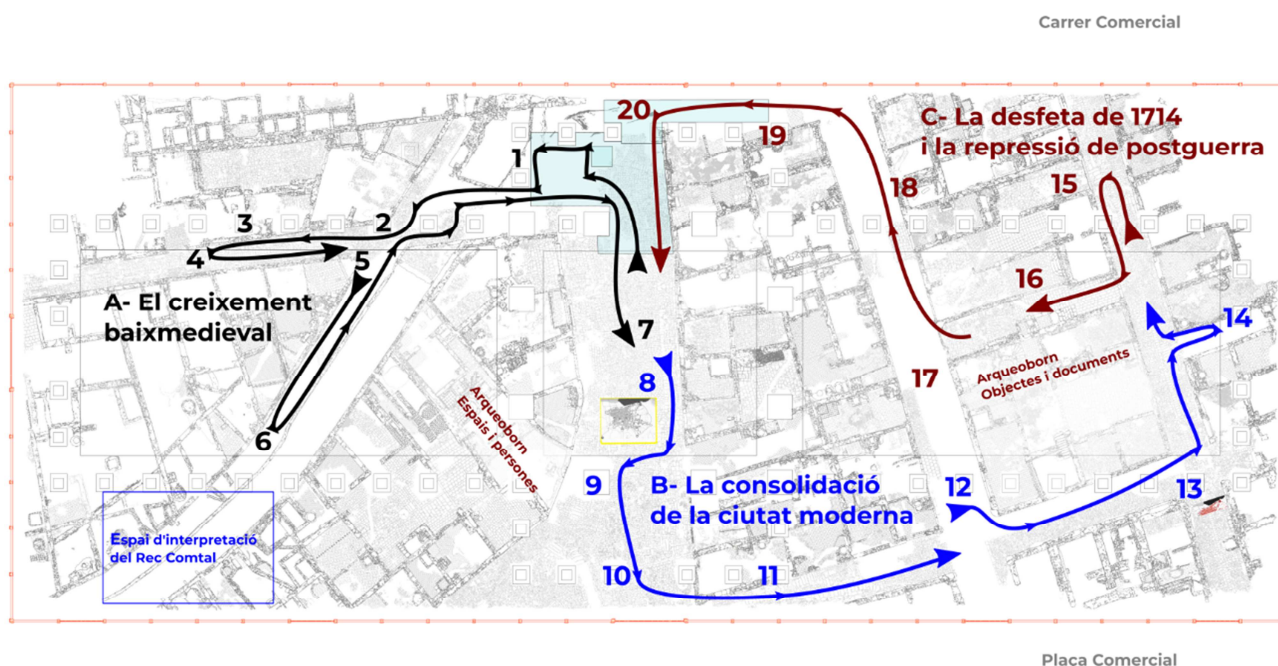

La proposta per a l'espai arqueològic del Born afegirà, a la oferta de visites amb educadors que ara es realitzen, un nou recorregut de visita lliure autoguiada

En aquest recorregut, començant per la visió perimetral del conjunt del jaciment arqueològic des de la balconada, s'oferirà una lectura multiescalar de les estructures, que expliqui tant la seva funcionalitat i evolució en el temps com el seu encaix al relat històric de la ciutat. Estarà ordenat cronològicament i estructurat en tres trams, cadascun d'ells focalitzat en una temàtica específica, als quals s'anirà ampliant progressivament l'escala del marc on es contextualitzen les restes, passant de l'àmbit estrictament urbà a l'europeu. Es prioritzarà la utilització de recursos museogràfics de baix impacte que no alterin l'apreciació de les restes patrimonials com a conjunt, i es buscarà assolir una estructura flexible que permeti l'ampliació de continguts a partir dels resultats de la recerca continuada que es desenvolupa dins el projecte Arqueoborn.

L'estructura de continguts sobre la qual es treballa és:

Tram 0. Balconada

Un barri dens i pròsper, arrasat després de 1714

Abans de baixar al jaciment, visió del conjunt del Mercat del Born i de tota l'extensió del jaciment excavat dintre seu. En aquesta mirada panòptica es posaran de manifest tant el barri de la Ribera, una de les zones més dinàmiques de la ciutat baixmedieval i moderna, com la seva demolició sistemàtica, decretada per Felip V per minorar Barcelona i construir la ciutadella borbònica, ideada per Joris Prosper van Verboom per controlar la capital del Principat de Catalunya.

Tram 1. El creixement baixmedieval

Un barri entre el port i la muralla

A partir dels edificis i carrers conservats es mostrarà el desenvolupament i consolidació, a finals del segle XV, d'un nou sector de la trama urbana de Barcelona. Aquestes construccions permeten copsar l'heterogeneïtat del teixit social del barri, sorgit a tocar del port a l'època en què Barcelona es beneficiava de ser la seu d'una monarquia d'abast mediterrani.

El rec Comtal i la cura de la ciutat

Les infraestructures públiques com el rec Comtal i la xarxa de sanejament permeten posar el focus en el rol de les institucions municipals, com el Consell de Cent, en la gestió i manteniment dels equipaments necessaris pel sosteniment de la ciutat i el desenvolupament les activitats artesanals.

Tram 2. La consolidació de la ciutat moderna

Tabernes, hostals, tallers i comerços

Els comerços i les cases-taller d'artesans presents en aquesta part de la ciutat són la mostra de la capacitat dels barcelonins per mantenir una economia activa malgrat un context polític advers. L'arribada de productes colonials i l'estructura productiva del rerepaís eren part de la base econòmica que sostenia les institucions municipals.

Antics palaus, noves factories

Algunes de les cases més destacades, antics casals gòtics, van esdevenir pols econòmics de la ciutat moderna. S'assentaren, entre d'altres, comerciants i empresaris holandesos que vinculen Barcelona amb el nord d'Europa. Els interessos comercials de la ciutat i de Catalunya van condicionar el seu posicionament a la guerra de successió, en la que es dirimia l'equilibri de poders a Europa.

Tram 3. La desfeta de 1714 i la repressió de postguerra

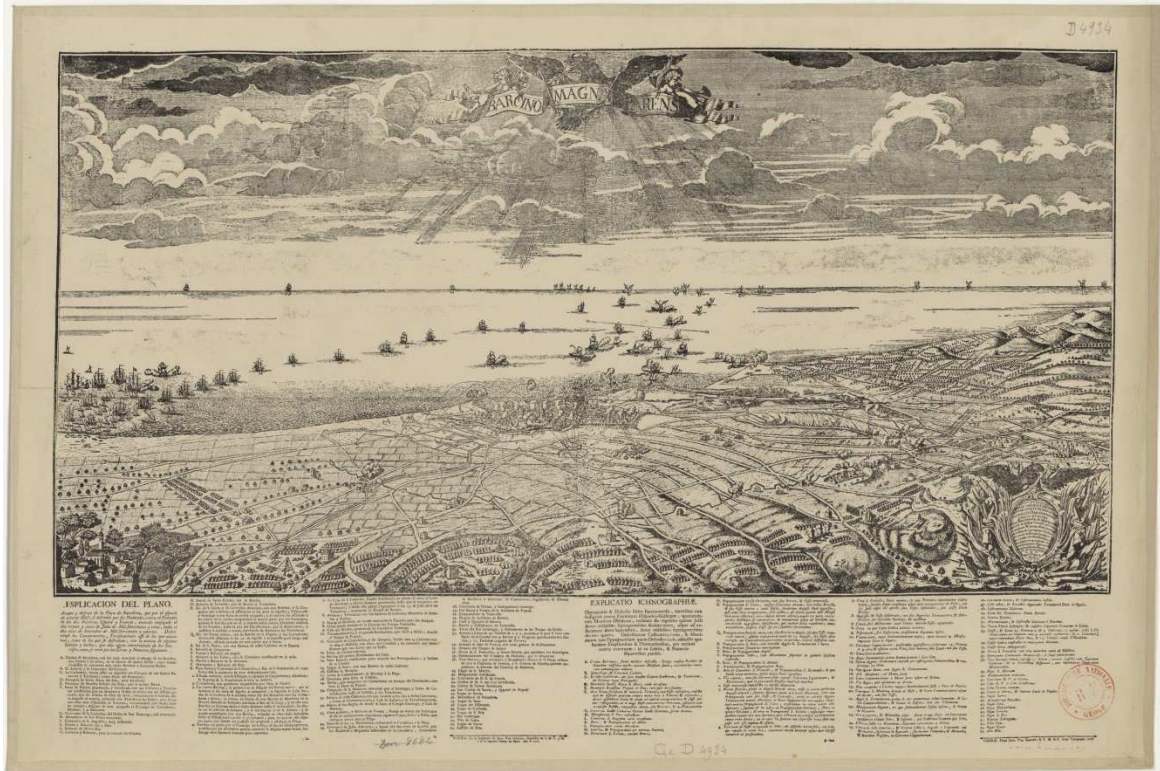
La vida entre bombardeigs

Barcelona pateix les conseqüències de l'enfrontament entre les monarquies absolutistes europees i del procés de configuració dels estats moderns. Fou assetjada, bombardejada i ocupada per França al 1697, durant la Guerra dels Nou Anys, i novament entre 1713 i 1714 durant la Guerra de Successió. Al Born s'evidencia l'impacte de la derrota de 1714 així com la resposta de la societat barcelonina per sobreviure i reprendre l'activitat econòmica al barri més castigat pels bombardeigs.

L'escapament de la capital de Catalunya

La construcció de la Ciutadella, que va provocar al 1717 l'arrasament visible al Born, i el Decret de Nova Planta van ser resultat de la voluntat d'un estat absolutista de subjugar una ciutat que havia demostrat la seva autonomia i capacitat d'empenta. L'arrasament del barri va tenir un impacte diferencial per a les famílies que hi vivien en funció del seu estatus, però en tots els contextos van sorgir estratègies i respostes que mostren la capacitat de supervivència i la resiliència urbana. L'espai final del recorregut mostrarà les conseqüències polítiques i urbanes la desfeta de 1714 més enllà del context del Born, incorporant nous mitjans, com és la reproducció a gran format i retroil·luminat del gravat *Barcino Magna Parens*.

Barcino magna parens (1718) [AHCB 18265]

Quadre del recorregut

Tram 0. Balconada: visió general

- A. El barri de la Ribera i l'arrasament després de 1714
- B. El mercat, mirades panòptiques de tot el conjunt

Tram 1. El creixement baixmedieval

Un barri entre el port i la muralla

- 1. Els orígens del barri
- 2. Una entrada a la ciutat
- 3. Consolidació de la trama urbana

Un teixit social divers

- 4. El rec Comtal i la cura de la ciutat
- 5. Infraestructures públiques
- 6. El rec i l'activitat artesanal
- 7. El Bornet, connexió amb el centre urbà

Tram 2. La consolidació de la ciutat moderna

Tabernes, hostals, tallers i comerços

- 8. El canvi de rol de la ciutat
- 9. Negocis i promoció social
- 10. Vincles ciutat i rerepaís
- 11. Les fonts per a la recerca

Antics palaus, noves factories

- 12. Comerç internacional
- 13. El port modern
- 14. Cases-taller

Tram 3. La desfeta de 1714 i la repressió de postguerra

La vida entre bombardeigs

- 15. La guerra i les conseqüències immediates del setge
- 16. Resiliència. La represa econòmica després de la guerra

L'escapçament de la capital de Catalunya

- 17. Construcció de la ciutadella, repressió de la ciutat
- 18. L'impacte diferencial de l'arrasament. Les famílies benestants
- 19. Les famílies humils. L'origen de la Barceloneta
- 20. Viure sota les bombes

Annex D. Vestíbul c/ Comercial, Parc de la Ciutadella i Mercat del Born: un nou centre urbà, 1871

Exposició ubicada al vestíbul de la porta del carrer Comercial que presenta el projecte de Josep Fontserè d'urbanització d'una gran àrea de la ciutat on el Mercat del Born, el Parc de la Ciutadella i les cases porxadades constitueixen els elements principals. Després de la revolució de 1868 i malgrat totes les dificultats del Sexenni Democràtic, la voluntat de Barcelona d'enderrocar la Ciutadella i crear en el mateix indret una àrea de nova centralitat en la confluència del nucli antic i l'Eixample va dinamitzar els pocs recursos del municipi. L'Exposició Universal de 1888 -un acte internacional la magnitud del qual no ha estat prou valorada-, desenvolupada en aquesta àrea, va reforçar el paper central d'aquest espai de nova urbanització.

Allà on la ciutat havia experimentat més directament la derrota de 1714, s'explicarà no sols la qüestió arquitectònica i funcional del Mercat del Born, sinó també el punt de vista geopolític de l'operació general, en el marc històric del moment.

1. L'ambició d'una capital: la construcció del mercat del Born en una nova centralitat per Barcelona

En ple procés de revolució industrial, Barcelona era una ciutat ofegada per les servituds militars de les muralles, que n'impedien el creixement. Amb l'enderroc de les muralles a partir de mitjans del segle XIX es creen a Barcelona noves àrees de centralitat, en punts de trobada entre la ciutat i el nou creixement de l'Eixample. La plaça Catalunya -d'urbanització molt més tardana- n'és un, i el parc de la Ciutadella i el Mercat del Born, un altre.

L'enderroc de la Ciutadella fou una realitat a partir de 1869, quan el general Prim, president del consell de ministres, decretà la cessió dels terrenys de la Ciutadella a l'Ajuntament de Barcelona, que l'enderrocà immediatament. S'obria la possibilitat d'una operació urbanística de gran abast.

Aquestes iniciatives no són només una expansió urbanística o una expressió arquitectònica de la ciutat en creixement, sinó que són uns espais on es mostraran les intencions polítiques i de les elits de la segona meitat del segle XIX de convertir Barcelona en una capital europea, perfectament homologable a altres ciutats puixants del moment.

Barcelona a vol d'ocell, Onofre Alsamora, 1857

Plànol del projecte de Josep Fontserè, 1871

2. Nodrir la ciutat. Els precedents del mercat cobert del Born

Els espais de proveïment d'aliments en època medieval i moderna estaven dispersos per la ciutat, en places i carrers, especialitzats en la venda d'oli, de blat, de carn, de peix, d'hortalisses, etc. Proveir una ciutat com Barcelona requeria una multitud de mecanismes de control i supervisió per part del Consell de Cent, que en regulava l'organització, la neteja i en costejava el condicionament o l'ampliació.

Des de l'edat mitjana la plaça del Born va ser un lloc de mercat, prop del port i en el barri més dens i actiu de la ciutat, on s'hi venien hortalisses, aviram i formatges. La construcció d'un mercat cobert en aquesta zona al 1876 va ser una progressió lògica cap a la modernització dels espais de proveïment.

El Bornet (amb la representació del mercat del peix, el rec comtal i la fortalesa de la Ciutadella al fons), 1775

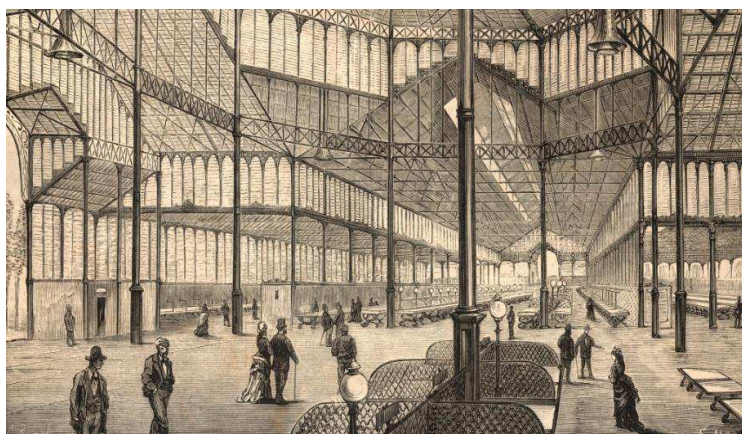

El mercat de la plaça del Born, 1775

3. El mercat minorista

Després de la desamortització dels béns eclesials a partir de 1836, l'Ajuntament de Barcelona va prendre la iniciativa de construir mercats coberts en diversos solars d'antics convents. Els primers foren el mercat de la Boqueria, començat a construir el 1840, i el 1844 el de santa Caterina. En la dècada de 1870, seguint la innovació arquitectònica de construir amb ferro i vidre, com a París o Londres, l'Ajuntament va encarregar a la Maquinista Terrestre i Marítima la construcció dels primers mercats de ferro de la ciutat: el del Born (projectat per Josep Fontserè i construït entre 1874 i 1876) i el de sant Antoni. El referent fou el mercat de Les Halles de París, un projecte de Victor Baltard de 1854, el veritable model per a tots els mercats de ferro europeus per molts anys.

El nou mercat cobert del Born es va concebre com a mercat al detall, destinat a allotjar en primera instància els paradistes de la plaça del mercat. A la nau central s'hi venien fruites i verdures i als espais laterals carn, aviram, peix i pesca salada. Però els dos mercats de ferro pioners de Barcelona i que havien de servir de model per altres mercats a construir a Barcelona, van resultar sobredimensionats.

Dibuix del Born poc després de la seva inauguració, D.A. Rigalt, 1876

4. El mercat majorista

En el territori barceloní unificat per les agregacions de viles del pla, el proveïment urbà majorista a finals de segle XIX i primeres dècades del XX havia esdevingut una qüestió crítica, com a moltes grans ciutats, per garantir la quantitat i la qualitat dels aliments que hi arribaven. Fins aleshores, la venda a l'engròs estava repartida per diversos mercats de la ciutat, i l'Ajuntament de Barcelona va decidir concentrar-la en llocs concrets.

A partir de 1921 el mercat del Born va acollir en exclusiva la venda al major de fruites i verdures, ben situat entre l'Estació de França i la del Nord, a prop del port i envoltat per àmplies vies que facilitaven l'accés de la circulació rodada.

5. El trasllat del mercat majorista a Mercabarna, 1971

A partir de 1930 foren moltes les propostes de traslladar el mercat central de fruites i hortalisses del Born, cosa que no va ser possible fins els anys 1960 i principis dels anys 70. L'any 1967 es va constituir Mercabarna a la Zona Franca, el gran mercat d'abastiment majorista per a una població de 2,5 milions d'habitants.

Desmantellat el Born com a mercat majorista de fruites i hortalisses el 1971, es va preveure la demolició del mercat, però gràcies a les pressions i reivindicacions ciutadanes, del veïnat i d'associacions de defensa del patrimoni, l'Ajuntament de Barcelona va decidir conservar-lo i restaurar-lo. A les reivindicacions populars i ciutadanes s'hi afegí arran de la interpretació que es va impulsar de les restes arqueològiques una reivindicació nacional precisa, en mostrar la ferida profunda de la derrota de 1714. La darrera capa reivindicativa que es vol afegir al Born, junt amb totes les anteriors, té a veure amb la recuperació de la visió de capitalitat europea que ja amarava el projecte de Fontserè d'urbanització de la zona, concebut el 1871: recuperar al Born l'explicació històrica d'un projecte ambiciós de ciutat i integrar-lo en una visió global de l'Europa de les ciutats.

Annex E. Sala Casanova: Barcelona 1900, la ciutat fabril

L'exposició ha de mostrar com la resiliència urbana supera el règim d'ocupació militar ordenat per l'absolutisme borbònic després de 1714 i les conseqüències del Decret de Nova Planta, amb la dissolució de les institucions i l'escapament de la ciutat a la seva zona més dinàmica, la Ribera. La manufactura d'indianes iniciada poc després posà de relleu la importància del saber fer o *know how*, ço és, el factor humà, en l'impuls de la Barcelona i de la Catalunya contemporànies.

Com s'idea i materialitza la capital d'una Catalunya renaixent a través del Pla Cerdà? Com es genera la major centralitat urbana de final del vuit-cents, amb ambició de capitalitat europea, a l'espai alliberat per l'enderroc de la ciutatella borbònica i s'hi emplaça l'Exposició Universal de 1888? Com fou, allà mateix, l'emergència del modernisme, en cerca de formes per representar passat, present i futur de Catalunya a la seva capital?

1. La resiliència davant l'absolutisme borbònic

Ni els bombardejos ni les guerres eren novetat durant l'Edat Moderna a la plaça forta de Barcelona. Tampoc els enfrontaments amb la monarquia, com més va més autoritària. Si arran de la guerra dels Segadors, en el marc de la guerra europea dels Trenta Anys, la ciutat ja va perdre poder, molt més traumàtica fou la derrota en la guerra de Successió. Felip V va respondre amb extrema duresa al decantament austriacista de la ciutat i de Catalunya.

El primer borbó va dissoldre la Generalitat i el Consell de Cent i va posar la ciutat sota control militar. Tanmateix, malgrat la repressió, van quallar modalitats de resiliència que foren la base de la recuperació econòmica i de la creació, amb un fort vincle social, de la Junta de Comerç l'any 1758 per al foment de la manufactura i els intercanvis, sobretot amb Amèrica.

2. L'impuls manufacturer: les fàbriques d'indianes

La preparació tècnica i mercantil originada en el marc gremial i municipal al segle XVII, ben relatada per Narcís Feliu de la Penya, fou decisiva per aprofitar les oportunitats al segle següent, malgrat la derrota per les armes. Com ja s'ha dit, el factor humà, el coneixement acumulat tant per treballadors com per emprenedors ha estat clau en la represa urbana contemporània.

El propòsit és explicar com Barcelona aconsegueix passar de les manufactures del segle XVIII a la industrialització del segle XIX, malgrat les guerres de finals del set-cents i la invasió napoleònica. Moltes altres ciutats europees van fracassar en aquest trànsit cap a la industrialització mecanitzada, i Barcelona i Catalunya se'n sortiren, malgrat la seva llunyania del cor industrial i modernitzador del continent. Així ha estat fins a temps recents, quan la metròpoli i el país han canviat d'opció estratègica a favor del turisme, amb efectes de llarga durada difícils de predir.

Al·legoria de la Barcelona industrial, estampada en una tela d'indiana

Botiga d'indianes pintada probablement per Gabriel Planella, 1824

3. La Junta de Comerç i Capmany: mercantilisme i historicisme

El desterrament de totes les universitats catalanes a Cervera decretat per Felip V delmà les ciutats menors, però va tenir un efecte diferent a Barcelona. La partida cap a Cervera d'una estructura acadèmica obsoleta com era la Universitat de Barcelona va deixar el terreny més lliure a la creació de la Junta de Comerç, aprofitant resquills legals de la dissolució sols parcial del Consolat de Mar.

L'objectiu és també abordar fins a quin punt "l'esperit del segle de la Il·lustració", encarnat sobretot per Antoni de Capmany, aconsegueix transcendir la fractura entre la societat i l'ocupació militar borbònica, propiciant la racionalitat tècnica sense oblidar les institucions reguladores del passat, com el Consell de Cent i la Generalitat: d'aquí el nom d'historicisme polític. Capmany mostrà el potencial dels gremis i de les institucions dissoltes per la Nova Planta i defensà a les Corts de Cadis un model d'Estat allunyat de l'uniformisme francès.

Visita dels reis Ferran VII i Maria Amàlia a Llotja l'any 1827, Emili Casals

4. L'expansió de la metròpoli industrial: els vapors i els rius

La tradició manufacturera heretada del set-cents, amb una divisió del treball i una organització plenament capitalistes, va culminar en el 1833 amb la mecanització a vapor i el 1855 amb la primera vaga general, induïda pels temors obrers de perdre la feina davant la innovació que van suposar les selfactines. Barcelona vessava indústria a vapor cap als pobles de la seva plana. Més cap a les valls dels rius, el vapor podia ser substituït per l'energia hidràulica i el control laboral a les colònies era més estricte que a la capital.

La creació de les xarxes ferroviàries primer, que van mobilitzar molts recursos, i del formidable sistema de proveïment elèctric des del Pirineu a l'alba del segle XX, vist que no s'havia trobat carbó a Catalunya, van teixir vincles nous entre Barcelona, Catalunya, Espanya i les empreses multinacionals creadores d'infraestructures.

Vista de Barcelona el 1856, Alfred Guesdon

5. Cuba, Puerto Rico, Filipines i, també, Àfrica: els vincles colonials

La intensificació del vincle colonial de Barcelona al segle XVIII amb Cuba, Puerto Rico i Filipines fou decisiu per a la modernització urbana, no sols com a un dels seus mercats principals, Cuba sobretot, sinó per la creació d'una elit que circulava d'una a l'altra banda de l'Atlàntic i que va deixar una empremta duradora, fins als nostres dies. Sense oblidar el paper clau de la burgesia barcelonina en l'interès per Guinea Equatorial i pel Marroc des de finals del vuit-cents.

L'empremta colonial fou important. A banda de l'esclavisme, en el qual participaren alguns prohoms barcelonins, els guanys colonials foren importants en la construcció de l'Eixample. Per altra part, la vinculació amb Cuba va continuar vigorosa després de la independència de l'illa, com també la relació de la ciutat, i de tot Catalunya, amb les antigues colònies hispàniques d'Amèrica.

6. Les estretors de la revolució liberal: una modernització difícil

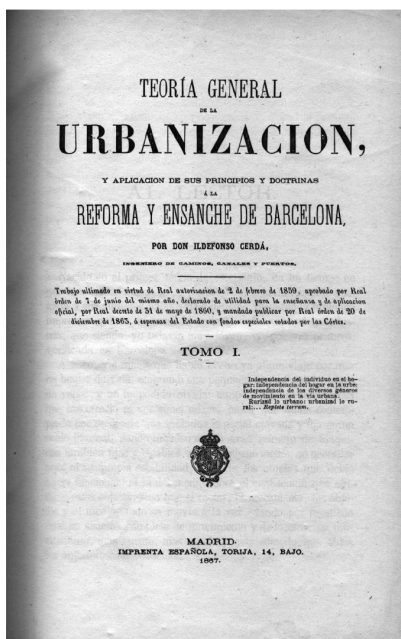
Barcelona era l'únic gran pol industrial de tot l'Estat i el procés de revolució liberal hi tenia ritmes propis i més intensos que a d'altres ciutats d'Espanya. L'aspiració al reconeixement polític i social de la nova elit burgesa, la reivindicació del proteccionisme industrial per als mercats peninsulars i colonials i la preocupació davant el capteniment combatiu de les organitzacions obreres no aconseguien fàcilment l'entesa amb el govern de Madrid.

És així com l'exigüitat de la revolució liberal al llarg del segle XIX a l'Estat espanyol es fa notar sobretot a Barcelona. L'enfrontament amb l'Estat arribà reiteradament a les armes, amb episodis sagnants com els bombardejos de 1842 i 1843, que anorrearen moltes esperances polítiques modernitzadores i reforçaren, en contrapartida, el record positiu de les institucions reguladores dissoltes el 1716 pel Decret de Nova Planta.

7. La invenció de l'urbanisme modern a Barcelona: el Pla Cerdà

Per comparació amb les altres ciutats europees en ràpid creixement, cal destacar el caràcter absolutament innovador de la proposta per engrandir la ciutat de l'enginyer Ildefons Cerdà, que no intentava formular un disseny en abstracte. L'enginyer, i també polític, aplicava el seu bon coneixement de la dinàmica urbana, a partir de les dificultats per obrir el carrer Princesa i les tècniques cartogràfiques més innovadores.

Cerdà va crear una nova disciplina intel·lectual, l'urbanisme, i una nova manera de fer política urbana, basada en la gestió més que en la forma i en la consideració de la ciutat en el seu conjunt: l'Eixample, però també la reforma del nucli antic. Era un pla absolutament únic a Europa, i al món, amb un plantejament de ciència urbana del tot innovador.

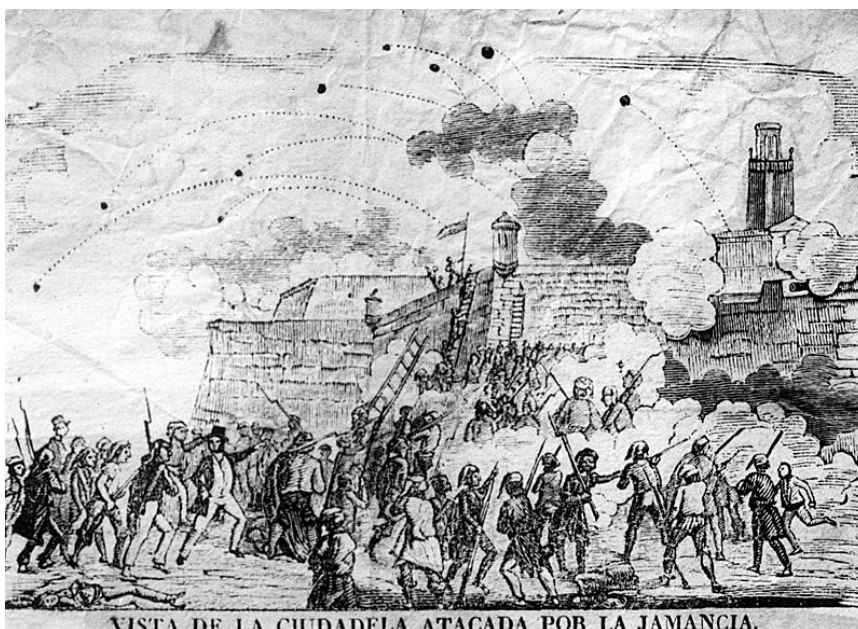

Portada de la Teoría general de la urbanización, d'Ildefons Cerdà

8. Els límits del progrés: conflictivitat social i moviment obrer

La trajectòria d'industrialització de Barcelona amb un mercat migrat tant a la metròpoli hispànica com a les colònies americanes, la inserció obligada del procés industrial en el marc d'un estat marcat pels interessos agraris i el funcionament governamental centrat a Madrid i allunyat de l'efervescència del moviment obrer barceloní van ser trets de molta llarga durada.

El 1835, amb la crema de convents i de la fàbrica Bonaplata, es va posar de manifest tant el malestar com el potencial obrer de Barcelona, i els bombardejos de 1842 i 1843, així com la vaga general de 1855, van consagrar la ciutat com un món diferent de la resta de l'Estat. A la segona meitat del segle XIX, el moviment obrer va guanyar poder, i la duresa dels patrons i la manca d'interlocució social van propiciar l'expansió de l'anarquisme. Barcelona entrava al segle XX amb la tríada formada per l'especialització industrial, el conflicte social i la creativitat tècnica i artística.

La Ciutadella atacada per la *Jamància*, 1843, gravat de l'època

9. Ressorgiment polític de Barcelona: la reunificació municipal de 1897

La plana de Barcelona fou políticament esquarterada després de la derrota davant les tropes borbòniques, pel Decret de Nova Planta de 1716. Tanmateix, a finals del segle XIX la reunificació municipal fou impulsada a Barcelona per les necessitats d'urbanització del pla Cerdà, malgrat la profunda resistència de l'Estat a atorgar una major dimensió a Barcelona, perquè trencava la piràmide urbana presidida per Madrid, d'acord amb el model centralitzador inspirat en França.

Les agregacions de 1897 van permetre una revisió general del cens, que amb l'alcalde Robert va diluir el pes del caciquisme i va propiciar l'aparició dels partits moderns de republicans i regionalistes, enfront dels vells partits dinàstics. La democratització de Barcelona fou la clau

política que va obrir el segle XX no sols per a la ciutat, sinó també per a Catalunya i el moviment catalanista, amb l'aposta per construir un nou marc polític: el primer pas fou la Mancomunitat.

10. Renaixença, catalanisme, modernisme

L'ambició d'una capital i un país negats per l'Estat, impulsada pel moviment romàntic i amb el record de 1714 encara viu, va propiciar tant la reivindicació de la llengua catalana com a idioma plenament funcional i no sols d'ús domèstic recessiu com la supervivència de més edificis històrics que a d'altres metròpolis europees igualment dinàmiques que Barcelona. Així es va plasmar també en els noms donats per Víctor Balaguer als carrers de la ciutat nova, la de l'Eixample.

Posteriorment, amb l'Eixample en construcció, l'eclecticisme inicial dels edificis, amb un grau de varietat considerable, va cedir el pas a la recerca que desembocà en la invenció del modernisme, com un llenguatge artístic del tot innovador per a una Catalunya que aspirava a mostrar-se al món, des de la seva capital, com a nació europea moderna.

Dibuix del Castell dels Tres Dragons fet per Lluís Domènech i Montaner, 1887

Epíleg: vídeo *La Barcelona del nou-cents*

Una visió final de síntesi, amb el vídeo amb les fotografies d'Adolf Mas, com a fórmula de trànsit des de l'espai de l'exposició cap al carrer,

<https://www.youtube.com/watch?v=6PrhmHvq8uQ>

Annex F. Born del petits i Museu Escola

Jugar "a cases"

Joc de botigues com les del Born baixmedieval i modern, amb els seus productes, a partir dels estudis de la sèrie *Barcelona 1700*. Joc de treball amb pell vora el rec Comtal, com en temps moderns, amb un taller "equipat".

Joc de cuidar ferits a l'hospital de la Santa Creu en temps de conflicte ("jugar a malalts" millor que "jugar la guerra"), amb instruments i farmacopea de principis del set-cents.

Joc d'estampar indians com al set-cents (amb un adult, diumenges matí, els nens i nenes preparen la tela i després s'emporten l'estampat).

Joc de les parades del mercat, dedicat al peix, que era el producte estrella del primer Born a finals del vuit-cents, a partir de l'exposició.

Jugar "a construir"

Fer d'arqueòleg: paret amb estrats successius, punts on es pugui tocar i encertar si són anteriors i posteriors, i puntuació com a les màquines de joc, amb assessorament del Servei d'Arqueologia i qui ells proposin.

Cases del barri de la Ribera abans de l'enderroc per Felip V, a partir de la recerca científica ja duta a terme i en curs al jaciment. Amb cartró.

Mercat del Born a construir amb un "lego" de peces preparades per a columnes, teulades, etc. Possible venda. Amb el suport de la Universitat Politècnica de Catalunya. Conjunt Ciutadella/Fontserè en peces de fusta a muntar sobre plànol de tota la zona.

Fem anar el tramvia elèctric: impressió del plànol de Ciutat Vella amb el tramvia 29 (aquest projecte havia d'anar a Bcn flashback) que funcioni. Per cronologia és exacte: la companyia es va crear el 1876, el mateix any que s'obre el Born, i va funcionar com a tramvia sobre rails des de 1877 fins a 1967 (el mercat de Born es va traslladar el 1971). Doble via, dos nens o nenes jugant. Al Museu d'Hamburg és un dels grans atractius.

Annex G. Edifici Annex: Born Cities Network i MuhbaLab

L'edifici Annex ha de permetre combinar la ubicació d'oficines i serveis tècnics del museu, a la planta superior, amb el seu paper com a espai d'expertesa i punt de trobada de professionals, a escala urbana i internacional, i lloc de reunió per a entitats veïnals i de proximitat.

1. Born Cities Network

Així com Muhba Padellàs és la Casa de la Història de Barcelona i Muhba Oliva Artés és el laboratori urbà del museu, amb propostes tant per als joves com per als practicants de les disciplines urbanes, Muhba El Born ha de ser un espai de vinculació internacional de la ciutat i del museu. Un espai nucleador de la projecció de Barcelona com a “casa de les ciutats”, a la qual el municipi ha dedicat notables esforços al llarg de la història contemporània. Els elements patrimonials i les exposicions al Born mostren les vicissituds dels processos de modernització d'Europa vistos des de les seves ciutats, a partir del cas específic de Barcelona, del segle XV al segle XX. Com a espai de reflexió sobre les ciutats europees dins del Muhba, l'edifici Annex ha de poder ser la seu, o el punt de referència, segons els casos, per a les reunions i activitats de:

- La xarxa **CITYHIST**, vinculada com més va més a projectes europeus, per un costat, i repensada com a xarxa de Museus de Ciutat sense Fronteres, liderada pel Muhba i amb una projecció mundial, vista la impossibilitat, si més no pel que s'ha constatat fins ara, d'actuar en aquesta línia des de la oficialitat de la xarxa ICOM/Camoc. Vegi's **European City Museums**, <https://www.barcelona.cat/museuhistoria/ca/activitats/posits/european-city-museums>
- L'organització conceptual i material de l'**EAUH** conference 2026, (European Association for Urban History), de la qual és responsable el Muhba, tal i com s'explicarà públicament a Ostrava, Txèquia, a principis de setembre, havent de proposar quin serà el tema de referència.
- Muhba El Born ha de ser un punt de referència de les organitzacions de ciutats amb seu a Barcelona, amb la possibilitat de proporcionar-los una innovació d'èxit: la mirada històrica.
- Muhba El Born ha de ser un node de recerca en història urbana europea comparada, segons un programa establert a mitjan termini i dins del marc del CREDD, coherent amb l'orientació general de la recerca que es fa al MUHBA en història, patrimoni i museologia, i amb una perspectiva comparativa entre Barcelona i altres ciutats.

Línies de recerca destacades:

Història urbana i Geopolítica. Repensar els enfocaments intel·lectualment més significatius. Història dels fluxos socials i econòmics i de les institucions urbanes, des del segle XV al segle XX.

Programa Arqueoborn

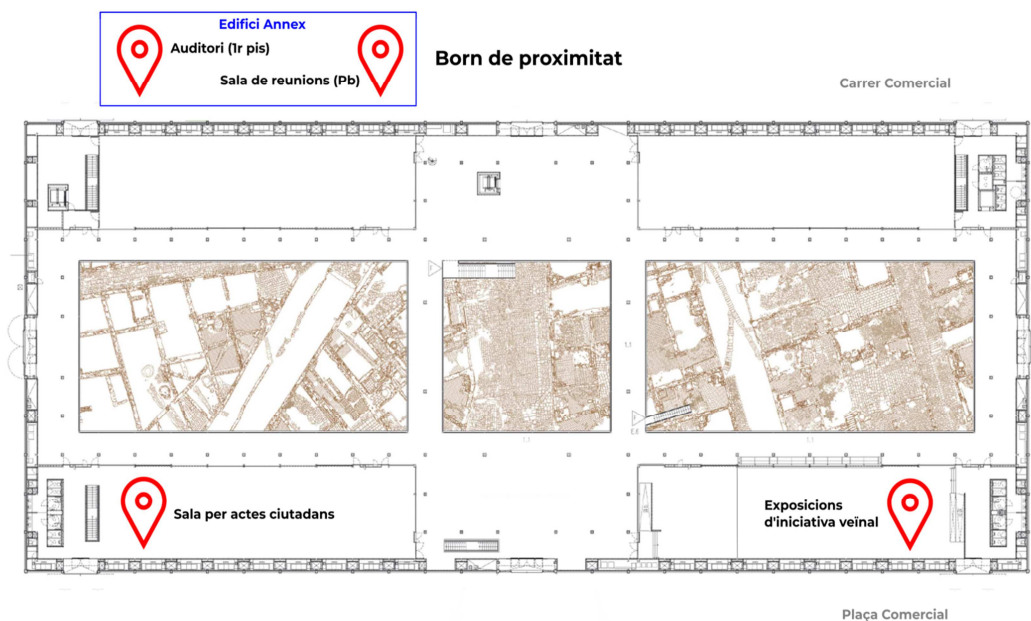
A partir de la molta feina ja feta fins ara, convé fer un nou lloc al programa Arqueoborn dins dels plans del Centre de Recerca, Documentació i Debat del Muhba, en el sentit d'una aposta metodològica per la història eixida d'una arqueologia urbana comparada amb altres ciutats.

2. MuhbaLab: laboratori digital de representacions urbanes

Cal poder fer un pla per incentivar l'emprenedoria en el camp digital en auge de les representacions urbanes, d'acord amb el dep. d'Innovació, Coneixement i Arts Visuals de l'ICUB. Vegeu com a punt de referència R + D + i les tasques en curs a Time Machine, <https://www.timemachine.eu/newsroom/>

Annex H. Edifici Annex i Mercat: Born de proximitat

Muhba El Born ha de ser un espai plenament accessible als veïns i veïnes dels barris propers, dins del projecte Born de proximitat, com a espai de trobada, com a sales d'actes de formats diferents i com a lloc per a exposicions, instal·lacions i mostres vinculades a l'interès dels veïns i veïnes dels barris de l'entorn i les seves entitats i associacions. Aquest ha de ser el punt de partida de no poques iniciatives de l'espai museístic, com ja és el cas en altres del Muhba a Bon Pastor, Fabra i Coats, Casa de l'Aigua o Vil·la Joana.

Material gràfic:

